

T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ
YURTTAŞLIK ALGILARI

Yüksek Lisans Tezi

Şahika EVLER

Danışman
Dr. Öğretim Üyesi Barış ÇİFTÇİ

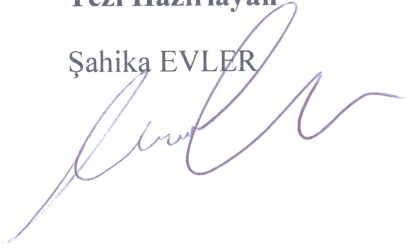
Nevşehir
Ağustos 2019

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Tezi Hazırlayan

Şahika EVLER

Tez Yazım Kılavuzuna Uygunluk

“Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algıları” adlı Yüksek Lisans Tezi,
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez
Yazım Kılavuzu’na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Şahika ZVLER

Danışman

Dr. Öğretim Üyesi Barış ÇİFTÇİ

Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. Ali MEYDAN

Kabul ve Onay Sayfası

Dr. Öğretim Üyesi Barış ÇİFTÇİ danışmanlığında Şahika EVLER tarafından hazırlanan "Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algıları" adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

26.08.2019

JÜRİ

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Barış ÇİFTÇİ

Üye : Prof. Dr. Kubilay YAZICI

Üye : Prof. Dr. Ali MEVDAN

İMZA

(Handwritten signatures)

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 27/08/2019 tarih ve 2019-38-998 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

27/08/2019

(Handwritten signature)
Doç. Dr. Vedat AKTEPE
Müdür
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Hayatımın en önemli dönüm noktalarında desteğini ve yardımlarını esirgemeyen ve yardımlarını yalnızca akademik konular ve tez çalışmamla sınırlı tutmayan, geleceğime ışık tutan ve yön gösteren kıymetli danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Barış Çiftçi' ye;

Çalışmanın uygulama ve değerlendirme kısmında yardımlarını esirgemeyen başta Araştırma Görevlisi Ahmet Galip Yücel ve Araştırma Görevlisi Ahmet Durmaz olmak üzere, Prof. Dr. Mehmet Köçer' e, Prof. Dr. Kubilay Yazıcı'ya, Öğretim Üyesi Muzaffer Çatak' a, Dr. Öğretim Üyesi Genç Osman İlhan'a, Dr. Öğretim Üyesi Kamil Uygun'a, Öğretim Görevlisi Osman Akhan'a, Doç. Dr. Muhammet Avaroğulları' na;

Yüksek lisans eğitimimi tamamladığım Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalının kıymetli hocaları ile lisans eğitimimi sonlandırdığım Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalının kıymetli hocalarına;

Tüm okul hayatım süresince emeklerini esirgemeyen desteklerini daima arkamda hissettiğim kıymetli babam Mustafa Kesenci ve kıymetli annem Semiha Kesenci'ye, kardeşlerim Şaban Kesenci ve Tuğba Hasbaltacı'ya, son olarak hayatıma girdiği günden bu güne dünyamı aydınlatan ve her türlü desteğini yanımda hissettiğim sevgili eşim Yaşar Evler'e sevgi ve şükranlarımı sunarım.

Şahika EVLER

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ YURTTAŞLIK ALGILARI

Şahika EVLER

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Ağustos 2019

Danışman: Dr. Öğretim Üyesi Barış ÇİFTÇİ

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algılarını tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algılarını ortaya koymak amacıyla Fırlalı Taşkın (2008) tarafından geliştirilen Yurttaşlık Algısı Ölçeği uygulanmasına karar verilmiştir. Çalışmanın amacına yönelik olan ölçek 57 maddeden oluşan 5’li likert tipinde bir ölçektir. Hazırlanan ölçek 2018-2019 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Türkiye’de bulunan altı farklı devlet üniversitelerinin Sosyal Bilgiler Öğretmenliği programında öğrenim görmekte olan 910 Sosyal Bilgiler öğretmen adayına uygulanarak alt boyutlar ve çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir.

Araştırma nicel araştırma yöntemlerinden tarama modelinde bir araştırma olup, araştırma verileri Fırlalı Taşkın (2008) tarafından geliştirilen “Yurttaşlık Algısı Ölçeği” ile toplanmıştır. Uygulanan ölçek sekiz alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekten elde edilen veriler istatistiksel paket programları kullanılarak analiz edilmiştir. Yurttaşlığı haklar ve ödevler çerçevesinde değerlendiren ölçekte değişkenlerin anlamlı şekilde farklılaşp farklılaşmadığına bakmak amacıyla T testi ve tek yönlü varyans analizi (One way ANOVA) testleri uygulanmıştır. Uygulanan testlere normallik testi sonucunda karar verilmiştir.

Araştırmadan elde edilen sonuçlara bakıldığında, çalışmanın örneklemini oluşturan Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algılarının yüksek çıktığı, bununla birlikte yurttaşlık algılarının değişkenlere göre farklılık gösterebildiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmaya göre adayların yurttaşlık algıları cinsiyet değişkenine göre çeşitli boyutlarda anlamlı farklılık göstermektedir. Ayrıca adayların yurttaşlık algıları anne öğrenim düzeyine göre incelendiğinde çeşitli boyutlarda anlamlı farklılık bulunurken baba öğrenim düzeyine göre anlamlı farklılık bulunamamıştır. Bu bulgu baba öğrenim düzeyinin Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları üzerinde etkisinin olmadığı şeklinde de yorumlanabilir. Yine katılımcıların yurttaşlık algıları yaşadıkları yer değişkenine göre incelendiğinde anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Başka bir ifadeyle, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları yaşadıkları yere bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmemektedir. Araştırma sonuçlarına göre Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları sınıf düzeylerine bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmemektedir. Ulaşılan bu bulgu sınıf düzeyinin Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları üzerinde etkisinin olmadığı şeklinde de yorumlanabilir.

Araştırmanın sonuçlarını genel olarak değerlendirmek gerekirse, öğretmen adaylarının üniversite eğitimlerinden, yetiştikleri ailelerinden ve içinden geldikleri çevreden yurttaşlık algıları adına yeterli düzeyde faydalandıklarını söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, yurttaşlık algısı, öğretmen adayı

SOCIAL STUDIES CANDIDATE TEACHERS' PERCEPTIONS OF CITIZENSHIP

Şahika EVLER

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Studies

Department of Social Sciences, Master's Degree, August 2019

Supervisor: Dr. Barış ÇİFTÇİ

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the citizenship perceptions of Social Studies teacher candidates. For this purpose, it was decided to apply the Citizenship Perception Scale developed by Fığlalı Taşkın (2008) in order to reveal the citizenship perceptions of social studies teacher candidates. The aim of the study is a 5-point Likert-type scale consisting of 57 items. The scale was analyzed in terms of six different state universities who were studying in Social Studies Education program received 910 sizes and a variety of variables applied to social studies teachers in the 2018-2019 academic year spring semester Turkey.

The research is a quantitative research model and the research data were collected with Citizenship Perception Scale developed by Fığlalı Taşkın (2008). The scale consists of eight sub-dimensions. The data obtained from the scale were analyzed using statistical package programs. T-test and one-way variance analysis (One-way ANOVA) tests were used to determine whether the variables differ significantly in the scale that evaluates citizenship within the framework of rights and duties. The tests were decided as a result of the normality test.

When the results obtained from the study are examined, it is concluded that the citizenship perceptions of the Social Studies teacher candidates, which constitute the sample of the study, are high, however, the perceptions of citizenship may differ according to the variables. According to the research, candidates' perceptions of citizenship differ significantly in various dimensions according to gender variable. In addition, when the candidates' perceptions of citizenship were examined according to the mother's education level, there were significant differences in various dimensions, but no significant differences were found according to the father's education level. This finding can be interpreted as the effect of father's education level on the citizenship perceptions of Social Studies teacher candidates. Again, when the participants' perceptions of citizenship were analyzed according to the place variable, no significant difference was found. In other words, the perception of citizenship of Social Studies teacher candidates does not change significantly depending on where they live. According to the results of the study, the citizenship perceptions of the Social Studies teacher candidates do not change significantly depending on their class levels. This finding can be interpreted as the effect of class level on the citizenship perceptions of the Social Studies teacher candidates.

In general, it is possible to say that the prospective teachers benefited from university education, their families and the environment in which they came from.

Key Words: Social Studies, citizenship perception, teacher candidate

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	iv
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK.....	v
KABUL VE ONAY SAYFASI.....	vi
TEŞEKKÜR.....	vii
ÖZET.....	viii
ABSTRACT.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
TABLolar LİSTESİ.....	xvi

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Alt Problemler.....	3
1.3. Araştırmanın Amacı.....	3
1.4. Araştırmanın Önemi.....	5
1.5. Varsayımlar.....	6
1.6. Sınırlılıklar.....	6
1.7. Tanımlar.....	7

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. YURTTAŞLIK TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ.....	8
2.1.1. Yurttaşlık Tarihsel Gelişimi.....	9
2.1.2. Yurttaşlık Teorileri.....	11
2.1.2.1. Liberal – Sözleşmecî Yurttaşlık.....	11
2.1.2.2. Toplulukçu Yaklaşım.....	12
2.1.2.3. Cumhuriyetçi Yurttaşlık.....	12
2.1.3. Yurttaşlık Hak ve Görevleri.....	14
2.2. TÜRKİYE’DE YURTTAŞLIK.....	15
2.2.1. Osmanlı’da Yurttaşlık.....	19
2.2.2. Bir Ders Olarak Yurttaşlık Eğitimi ve Tarihi.....	26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	29
3.1. Araştırmanın Modeli	29
3.2. Evren ve Örneklem	29
Tablo 1: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Bazı Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları	30
3.3. Veri Toplama Araçları	31
3.4. Araştırma Süreci	32
3.5. Veri Analizi.....	32
Tablo 2: Yurttaşlık Algısı Ölçeğine İlişkin Skewness (Çarpıklık) ve Kurtosis (Basıklık) Bulguları	32

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

4.1. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algılarının Çeşitli Değişkenlere (Cinsiyet, Sınıf Düzeyi, Anne-Baba Öğrenim Durumu, Üniversiteye Gelmeden Önce Yaşadığı Yer,) Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	34
4.1.1. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algılarının Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	34
Tablo 3: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algılarının Cinsiyet Değişkenine Göre Karşılaştırılması	35
4.1.2. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algılarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	36
Tablo 4: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algılarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Karşılaştırılması	37
4.1.3. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algılarının Anne Öğrenim Durumu Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	38
Tablo 5: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algılarının Anne Öğrenim Düzeylerine Göre Karşılaştırılması.....	39
4.1.4. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algılarının Baba Öğrenim Durumu Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	40
Tablo 6: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algılarının Baba Öğrenim Düzeylerine Göre Karşılaştırılması.....	41
4.1.5. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algılarının Yaşadıkları Yer Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular	42
Tablo 7: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algılarının Yaşadıkları Yere Göre Karşılaştırılması	43

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

SONUÇ	45
ÖNERİLER	51
KAYNAKÇA	53
EKLER.....	58
Ek 1. Yurttaşlık Algısı Ölçeği	59
ÖZ GEÇMİŞ.....	60

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

M.Ö. : Milattan Önce

M.S. : Milattan Sonra

TDK: Türk Dil Kurumu

vd. : Ve Diğerleri

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Bazı Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları	30
Tablo 2: Yurttaşlık Algısı Ölçeğine İlişkin Skewness (Çarpıklık) ve Kurtosis (Basıklık) Bulguları.....	32
Tablo 3: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algılarının Cinsiyet Değişkenine Göre Karşılaştırılması	35
Tablo 4: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algılarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Karşılaştırılması	37
Tablo 5: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algılarının Anne Öğrenim Düzeylerine Göre Karşılaştırılması.....	39
Tablo 6: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algılarının Baba Öğrenim Düzeylerine Göre Karşılaştırılması.....	41
Tablo 7: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algılarının Yaşadıkları Yere Göre Karşılaştırılması.....	43

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Günümüzün en önemli tartışma konularından biri olan yurttaşlık, siyasi ortamlarda ve bilim çevrelerinde sıkça ele alınmaktadır. Bilhassa küreselleşme sürecinde bu olgu adından sıkça söz ettirmektedir. Yurttaşlık olgusu günümüzde ortaya çıkan bir kavram değildir, geçmişe eski çağlara kadar uzanır. Yıllardır tanımı var olan bir olgu olmasına rağmen yurttaşlığa dair beklentiler gün geçtikçe artmakta ve yeni tanımlar söz konusu olmaktadır. Yurttaşlık olgusunun yeniden ele alınmasının nedeni gelecek kaygısı yahut ülküler değil, tamamen yaşanan durumların getirdiği karmaşadır. Dolayısıyla yeniden yapılan yurttaşlık tanımları olağandır. Devletin kurucu öznesi olarak değerlendirebileceğimiz yurttaş durağan değildir. Bundan dolayıdır ki yurttaşlığın geçmişte kazandığı anlam ve gelecekte kazanabileceği anlamlar incelemeye değer görülmektedir. Devlet ve yurttaş arasında yaşanan değişme ve gelişmeler yurttaşlığın anlamının sorgulanmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Değişmeyen tek şey ise yıllarca süregelen yurttaşlık olgusunun meydana geldiği ilk andan itibaren değer olma özelliğini yitirmemesidir.

Literatürde daha öncesinde yapılan araştırmaları inceleyecek olursak Yeşilbursa (2015)' nin Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algıları adlı çalışmasını görürüz. Bu çalışmada Yeşilbursa' nın ulaştığı sonuç öğretmen adaylarının algılarının geleneksel vatandaşlık tipine uygun olduğudur.

Çiçek (2008)'in Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algılarının incelenmesi adlı çalışmasında öğretmen adaylarının üniversite ve üniversite

öncesindeki eğitimlerinden, yetiştikleri ailelerinden ve içinden geldikleri çevreden iyi vatandaşlık beklentileri adına yeterli düzeyde faydalandıklarını görmekteyiz.

Bu çalışmanın yanı sıra Yiğit (2017)'in Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının Türk vatandaşlığına yönelik bakış açılarını ve vatandaşlık algılarını belirlemeyi amaçladığı çalışmasında sorumluluk temelli vatandaşlık anlayışı sonucuna ulaşmıştır.

Sağlam (2011)' in Sosyal Bilgiler ve Sınıf öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeylerini belirleme amaçlı yaptığı çalışmada ise öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterliliklerinin olabildiğince yüksek olduğu ve aynı zamanda geliştirilmeye açık olduğu neticesine ulaşmıştır.

Ersoy ve Öztürk (2015)' ün Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurtseverlik algısını incelediği araştırmada yurtseverlik algısı üzerinde ailelerinin ve sosyal çevrelerinin etkili olduğunu vurgulamışlardır.

Bakioğlu ve Kurt (2009)' un Öğretmenlerin Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatanserverlik algılarını nitel olarak inceledikleri çalışmada öğretmenlerin görev odaklı vatandaşlık algısına sahip oldukları sonucuna ulaşmışlardır.

Şahbudak (2010)' in yaptığı Akademik Camiada Yurttaşlık Algısı ve Bilinci adlı çalışmada ise toplumun en duyarlı ve aydın kesimi olması beklenen öğretim üyelerinin yurttaşlık algıları değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre öğretim üyelerinin büyük çoğunluğu aktif vatandaşlığı benimserken diğer kısım yasalara karşı edilgen kalmayı tercih ederek pasif vatandaşlığı benimsemiştir. Öğretim üyelerinin haklardan önce sorumlulukları ön plana çıkararak yurttaşlığı genellikle sorumluluklar çerçevesinde gördükleri gözlemlenmiştir.

Üstel (2004)'in yaptığı çalışma ise Türkiye'de yurttaşlık kapsamında yapılan en nitelikli çalışmalardandır. II. Meşrutiyet'ten günümüze devletin istediği yurttaşlık kavramını Türkiye bağlamında incelemiştir. Ulusun temeli olan yurttaş kavramının okul vasıtasıyla nasıl aktarıldığını, Osmanlı'dan günümüz Türkiye'sine kadar

yurttaşlığın hangi tanımlara büründüğünü, ilgili yasaları ve tarih boyunca okutulan yurttaşlık kitaplarını inceleyerek çalışmasını ortaya koymuştur.

Araştırmanın problem durumu Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algılarını ortaya koymaktır.

1.2. Alt Problemler

1. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
2. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları sınıf düzeyine göre farklılık göstermekte midir?
3. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları anne öğrenim durumuna göre farklılık göstermekte midir?
4. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları baba öğrenim durumuna göre farklılık göstermekte midir?
5. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları aile yerleşim birimine göre farklılık göstermekte midir?

1.3. Araştırmanın Amacı

Geçmişten günümüze görülen tüm toplumlarda, ülkelerin esas hedeflerini incelediğimizde vatanına ve milletine bağlı, iyi ve etkili vatandaş yetiştirmek ilk sırada yer almaktadır. Bu yüzden ki ülkeler eğitim programlarında etkili vatandaş yetiştirme hususuna çokça yer vermektedirler. Çünkü iyi vatandaş yetiştirmenin ülkenin kalkınması ve geleceği için ne denli önemli olduğunu bilirler. Tabii ki her ülke kendi menfaatleri doğrultusunda vatandaş yetiştirmeyi amaçlar. Her ülkenin etkili vatandaş anlayışı birbirinden farklıdır. Ülkenin demokratik amaçlar doğrultusunda diğer ülkeler arasında söz sahibi olabilmesi için yetiştireceği vatandaşın değeri paha biçilemez. Ülkeler ise vatandaşlık değerini eğitim çerçevesinde vermeyi tercih etmekle beraber bu amaçları doğrultusunda istedikleri iyi insan yahut iyi vatandaş modelini örgün eğitim kapsamında ele alırlar (Çiçek, 2018)

Araştırmanın amacı, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algılarını ortaya koymaktır.

Araştırma beş bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın amacından ve öneminden söz edilmiştir. Bununla beraber literatür taranarak daha önce yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

Araştırmanın kuramsal çerçeve bölümünde izlenen yol şu şekildedir: İlk olarak yurttaş kavramının etimolojik kökeninden başlayarak günümüze kadar yurttaş kavramının taşıdığı anlamlar farklı görüşleri barındıran kişilerin düşünceleri doğrultusunda irdelenerek yurttaşlık kavramının tanımında yapılan değişiklikler incelenmiştir. Bu incelemelerde görüldüğü üzere yurttaşlık kavramı tarihsel süreç içerisinde değişime uğramıştır. Sonraki aşamada ise yurttaşlık olgusunun yerleştiği ilk yer olan Antik Yunan'dan başlayarak günümüz modern dünyasına kadar geçirdiği tarihsel değişimler ele alınmıştır. Ardından yurttaşlık teorilerine de yer verilerek araştırma zenginleştirilmiştir. Aynı zamanda modernizm ile aldığı yeni boyutla yurttaşlık hak ve görevlerinden bahsedilmiştir. Son olarak yurttaşlık atalarımızdan bu yana incelenerek Osmanlı'da ve Türkiye'de yurttaşlık anlayışlarından bahsedilmiştir. Osmanlı'dan günümüz Türkiye'sine süregelen yurttaşlık kavramından bahsedilerek yurttaşlık fikirleri üzerinde durulmuştur. Son olarak ülkemizde bir ders olarak okutulan yurttaşlık eğitimi dersinden, içeriğinden, tarihinden ve okutulan kitaplardan söz edilerek yurttaşlık hak ve görevleri üzerinde yapılan çalışmalardan bahsedilerek araştırmanın bu bölümüne son verilmiştir.

Araştırmanın örneklemini Sosyal Bilgiler öğretmen adayları oluşturmaktadır. Yurttaşlık algılamaları toplam hak ve ödevler arasındaki ilişki yanında yurttaşlığın medeni, siyasi ve sosyal unsurları açısından da ölçülmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, bir anket çalışmasına dayanarak yurttaşlık hakları ve ödevleri için birer ölçek uygulanmıştır. Veri toplama aracı olarak kullanılan ölçek Fırlıklı Taşkın (2008) tarafından geliştirilen Yurttaşlık Algısı ölçeğidir. Ölçek seçilen altı ayrı devlet üniversitelerinde öğrenim gören Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarına uygulanmıştır. Katılımcılar üzerinde uygulanan ölçeğin değerlendirilmesinde nicel araştırma

yöntemlerinden olan tarama (survey) yöntemi kullanılmıştır. Uygulanan ölçek iki kısım halinde değerlendirilebilir. Birinci kısım katılımcıların kişisel, sosyal ve siyasi hakları üzerinden yurttaşlığı nasıl algıladıklarını; ikinci kısım ise yurttaşlık ödevlerini nasıl değerlendirdiklerini ölçmektedir. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının puanları hesaplandıktan sonra istatistiksel analiz programları aracılığıyla gerekli analizler gerçekleştirilmiştir ve kullanılan yöntemin etkililiği yorumlanmıştır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Bilindiği üzere üniversiteler gençlere öğrenme ve kendini geliştirme fırsatı veren eğitim kurumlarıdır. Sadece içinde bulunulan dönemi değil, gelecek günleri düşünerek gençleri geleceğe en iyi şekilde hazırlayan bu kurumlarda geçmiş ve geleceği yoğurarak dersler çıkaran, tarih bilinci ve gelecek öngörüsü yüksek olan bireyler yetiştirmek amaç edinilir. Özellikle eğitim fakültelerinde öğretmenliğin temelleri atılır. Gelecek nesillerin emanet edileceği öğretmen adaylarının bulunduğu bu kurumlarda vatana faydalı olan bireyler yetiştirmek vazife edinilir. Bilhassa ‘Sosyal Bilgiler’ öğretiminin en önemli amacı etkili vatandaş yetiştirme, bu disiplinler arası dersin üç sacayağından birini oluşturmaktadır. Sosyal Bilgiler dersi adında anlaşılabilen gibi bireylerde sosyal yönün gelişmesine, toplumsal konularda bireyin duyarlı ve bilinçli olmasına, bireyin dünyadan haberdar olmasına, iyi ve aktif vatandaş olmasına önem vermektedir (Bayır, 2016). Dünya üzerinde ilk olarak ABD’de ortaya çıkan bu ders farklı toplumlardan ve farklı kültürlerden gelen insanların bir arada huzurlu bir şekilde yaşayarak ülkenin geleceği adına millet bilincinin oluşmasına ortam hazırlamıştır. Türkiye’de bu ders, vatandaşlık eğitiminin verildiği başlıca dersler arasında yer almaktadır. Sosyal Bilgiler pasif vatandaş anlayışından uzaklaşıp aktif ve etkili vatandaş yetiştirmeyi amaç edinerek bu amacını değerler ve becerilerle donatarak desteklemiştir.

Ülkemizde Sosyal Bilgiler dersi ilköğretim 4.sınıftan başlayarak ortaöğretim 8.sınıf sonuna kadar verilmektedir. Tarih, coğrafya, vatandaşlık ve diğer sosyal bilimler gibi farklı disiplinleri buluşturan Sosyal Bilgiler bu disiplinleri de etkili vatandaş yetiştirme amacı doğrultusunda harmanlamaktadır. Geleceğin öğretmenleri olacak katılımcılar, muhakkak ki çocuğun gelişim döneminde ortaokulun ne büyük önem arz ettiğinin farkındadır. Bu dönem çocuklarda yurttaşlık bilincinin oluşturulmasında

diğer kademelere göre daha fazla önem içermektedir zira bu dönem öğrencilerin bilişsel düzeylerinin değerleri algılamaya en açık olduğu dönemdir (Kara, Topkaya ve Şimşek, 2012). Dolayısıyla bu çalışma Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının gözünden yurttaşlığı nasıl algıladıklarını göstermek adına ve zamanla değişen yurttaşlık algısının katılımcıların gözünden nasıl değerlendirildiğini ölçmek adına yürütülmüştür. Sosyal Bilgiler dersinin en önemli amaçlarından biri olan etkili vatandaş yetiştirme, bireylerin kendi kimlik ve kültürlerini öğrenerek iyi birer yurttaş olmalarına olanak sağlamaktadır. Sosyal Bilgiler öğretmen adayları da gelecek nesilleri etkin yurttaşlar olarak yetiştirme amaçları doğrultusunda emek vereceklerdir.

Son 15–20 yıldır yurttaşlık kavramı sosyal bilimlerin en önemli çalışma alanlarından biri konumundadır. Ancak, yurttaşlık çalışmalarında genellikle yurttaşlığın yapısal veya kurumsal niteliği üzerinde durulmakta ve yurttaş tarafı ihmal edilmektedir (İçduygu, 2005). Türkiye’ye ilişkin yurttaşlık çalışmalarında da bu eksiklik gözlemlendiği için bu tez çalışması, yurttaşlığı yurttaşların gözüyle değerlendirmeyi amaç edinmektedir.

1.5. Varsayımlar

- 1- Araştırmada kullanılan ölçme aracının araştırmanın amacına uygun olduğu,
- 2- Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının, kullanılan ölçme aracını içtenlikle ve objektif olarak cevapladıkları varsayılmıştır.

1.6. Sınırlılıklar

1. Araştırma, araştırmacı tarafından kullanılan ölçüğe verilen cevaplarla sınırlandırılmıştır.
2. Araştırma 2018-2019 eğitim öğretim yılında Türkiye’de bulunan toplamda altı devlet üniversitesinde Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalı’nda öğrenim görmekte olan öğretmen adayları ile sınırlandırılmıştır.

3. Bu çalışma 2018-2019 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Türkiye’ de bulunan altı ayrı devlet üniversitesinde eğitim gören 1. 2. 3. ve 4. sınıf Sosyal Bilgiler öğretmen adayları ile sınırlıdır.

1.7. Tanımlar

Sosyal Bilgiler: Bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi, hukuk gibi sosyal bilimlere ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği, toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir (MEB, 2005).

Öğretmen: Mesleği bilgi öğretmek olan kimse, hoca, muallim, muallime (TDK, 2019).

Yurttaş: Yurtları veya yurt duyguları bir olanlardan her biri, vatandaş (TDK, 2019).

Algı: İçten ve dıştan gelen uyarıcıların duyular aracılığıyla anlamlı hâle getirilmesine, beyne ulaşan duyuların organize edilerek tanıma, anlama ve anlamlandırma işlemine algı denir (www.ataaof.edu.tr, 2019).

Vatandaşlık: Devletin, tek yanlı iradesiyle koşullarını ve hükümlerini belirlediği bir hukuksal statüyü gerçekleştiren kişilerle arasında kurduğu bağıdır (Hablemitoğlu ve Özmete, 2012).

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. YURTTAŞLIK TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Sosyal Bilimler de bazı kavramlar vardır ki kökeni yüzyıllar öncesine dayanmasına rağmen, yüzyıllar önce tanımlanmasına rağmen günümüzde hala tartışmaları devam etmektedir. Yurttaşlıkta bu kavramların en önemlilerinden biridir. Yurttaş etimolojik olarak bakıldığında “aynı yurdu paylaşan” anlamına gelip, yurt sözcüğünden türemiştir. Yurt sözcüğü kökeninin Avrupa dillerinden almıştır. Yurt Fransızca’da cite, İtalyanca’da cittadino, Portekizce’de cidadaol ve cidadania sözcüğünden türemiştir. İngilizce’de ise yurttaş sözcüğü, citizen olarak bilinip kökenini daha eskilere dayanan civitas’tan almıştır. Civitas Latin dilinde yurttaş birliği anlamına gelen kentin karşılığıdır. Dolayısıyla yurttaş kara parçası üzerindeki ortak yurdu bölüşen değil de aynı kenti paylaşan olarak ele almamız gerekir. Anlaşılacağı üzere yurttaş sözcüğü kente ait olmakla ilgilidir (Kılıç Oğuz, 2007).

Üstel’e (1999) göre yurttaşlık bireyi yasal statüyle saran bir takım hak ve görevlerdir. Aybay’a (2008) göre yurttaşlık, devleti oluşturan temel öğelerden biri olan halk ile devletin kurduğu hukuki bağıdır. Aybay’ın (2008) bahsettiği hukuki bağ birey ve devlet arasında belirlenen karşılıklı hak, ödev ve sorumluluklar olup bunlar yurttaşlık açısından oldukça önem arz eden hususlardır (Ağaoğulları, 2000). Yine Ünsal’da (1998) yurttaşlığı birey ve devletin kurduğu hukuksal bağ olarak tanımlamaktadır. Ünsal’da bu hukuki bağların sadece hukuksal alandan ibaret olmadığını dinsel, kültürel, ekonomik, siyasal gerçeklerle bağlantılı olduğunu vurgulamaktadır. Üstel de

(1999) özgür bir alanda yurttaşlığı insan devlet bağlamında yükümlülüklerimizi ve verilen haklarımızı açıklayan bir anlaşma olarak bakabileceğimizi bildirmiştir.

Yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak baktığımızda modern anlamda yurttaşlık devlete ait topraklarda yaşam süren toplumun herkes için aynı hak ve ödevleri, yükümlülükleri paylaşan ortak paydada buluşabilmesidir.

2.1.1. Yurttaşlık Tarihsel Gelişimi

Yurttaşlık tarihsel serüvenine baktığımızda yurttaş kavramının ilk olarak M.Ö. 8. yüzyılda Antik Yunan'da ortaya çıktığı görülmektedir. Yunan siteleri diğer barbar kavimlerden ayrılmış olup birtakım kurallar ve yasalarla yönetilmekte idi. Bu şekilde baktığımızda Antik Yunan'ı hukuk devletinin vücut bulduğu yer olarak değerlendirebiliriz. Bununla beraber Antik Yunan döneminde yurttaşlık, yalnızca hak ve ödevlerle donatılmış olmaktan ibaret olmayıp, bununla birlikte siyasi dünyayı etkileyen bütün hususlarda etkili bir birey olmakla eşdeğerdi. Demokrasinin beşiği, Yunan toplumunun ve kültürünün gelişmesinde büyük rol almış antik Yunan'ın en büyük polislerinden biri olan Atina için yurttaşlık bir yük olarak görülmezdi. Yurttaşlık Atinalılar için ekstra bir iş değil olması gerekendi. Antik Yunan'da ise yurttaşlardan beklenen pasif olmamaları idi. Antik Yunan'da yasalar yurttaşlara hak ve sorumluluklar yüklemekte idi. Yurttaşlar askere gitme zorunluluğuna tabii idi. Yasalara uyan yurttaşlara haklar verilirdi. Devlet işleriyle alakadar olmayan kişilere tabiri caizse işe yaramaz biri olarak bakılırdı (Ağaoğulları, 2000). Antik Yunan'da vatandaş ayrıcalıklı olup siyasi hayata katılmalarına rağmen iktisadi kararlardan uzak tutulmuştur. Bunun yanında köleler politik ve toplumsal hayata katılamadıkları gibi birçok yurttaşlık hakkından mahrum bırakılmıştır. Kısaca yurttaş olarak görülmemektedirler. Aynı zamanda yurttaşlık kavramsal olarak burada doğmasına rağmen yurttaşlık çerçevesinde kadınlara, yabancılara (meteklere) ve kölelere yer yoktur. Yunanlar kendi dinlerini, Tanrılarını, yaşam tarzlarını diğerlerinden üstün veya ayrılmış olarak gördüklerinden dolayı yabancılara yönetimde yer vermezlerdi. Sadece 20 yaş üstü erkeklerin oy hakkı vardı. Yunanlar yurttaşlık hakkını doğuştan kazanırlardı çünkü anne ve babaları hangi polisten ise o şehrin yurttaşı sayılırlardı. Antik Yunan'da ki yurttaşlık olgusu Roma vatandaşlık anlayışına da yansımıştır (Sarıbay, 2002). Fakat Roma'da yurttaşlık Antik Yunan gibi sitelere bağlı olmayıp daha evrensel hale getirilmiştir. Her iki devletin ortak noktasını bulmamız gerekirse

bu toplumların eşitlikten yoksun kalarak, sınıf ve cinsiyet ayırımına dayalı bir sistem üzerine kurulmuş olan yurttaşlığı benimsediklerini görürüz.

Antik Roma'ya baktığımızda ise Antik Roma'da yurttaş olmak için sadece Roma yurttaşlarından doğmak yeterliydi. Yurttaşlık olgusu Antik Yunan ve Roma'da benzer gibi görünmesine rağmen aralarında belirgin bir fark söz konusudur. Antik Yunan'da yurttaşlık daha öznel, ayrımcı, dışa kapalı ve dışlayıcı iken Eski Roma ile birlikte yurttaşlık daha evrensel ve herkese açık hale gelmiştir (Şahbudak ve Ayan, 2011).

Ortaçağ yurttaşlık gelişimine bakıldığında ise yurttaşlığın Roma ve Yunan'dan kalan izlerinin silinerek tamamen farklılaştığı hatta yok olmaya yüz tuttuğu görülmektedir. Hristiyanlıkla beraber doğup yaşadığı yer olarak nitelendirilen vatan kavramı tamamen önemini kaybedip bunun yerine sadece Gökler ülkesinin vatandaşı olunabileceği olgusu yerleşmiştir. İnsanların İsa, Tanrı veya kilise ve kilisenin vaat ettiği kutsal topraklar için kurban edilmek suretiyle şeref sahibi olabileceği anlayışı hakim olmuştur. Hristiyanlık yeni bir topluluk anlayışı getirerek eşitlik ve hak kavramlarını tamamen ortadan kaldırıp bunların anlamını yitirmesine neden olmuştur (Nalbant, 2014). Roma'nın parçalanıp (476) Doğu Roma'nın Türkler tarafından fethedilip (1453) yıkılmasına kadar Roma'da feodalite görülmüştür. Feodalite yeni ortaya çıkan bir sosyoekonomik düzendir. Bu dönem oldukça baskıcı ve ağır geçen bir dönemdir. Yurttaşlar Antik Yunan'da kazandığı hakları da yitirmişlerdir. Haklarını kaybetmekle beraber ağır baskılara maruz kalmışlardır. Anlayacağımız üzere Ortaçağda birey önemini tamamen kaybetmiştir (Şahbudak ve Ayan, 2011). Günümüz modern yurttaşlık anlayışına gelecek olursak bugün ki vatandaşlık anlayışımız temelini büyük ölçüde Fransız İhtilalinden almıştır. Dolayısıyla yurttaşlığın tek güce (monarşi) yahut iktidara karşı olan bir direnişin sonucu olarak türediğini düşünmek kaçınılmaz olmaktadır (Şit, 2008). Modern vatandaşlık, Fransız devrimi ve devrimin ardından gelen değişmelerin ve gelişmelerin meydana getirdiği sürecin ürünüdür.

İlk çağ Antik Yunan'ı ile başlayıp Fransız Devrimine kadar uzanan yurttaşlık tarihinde değişimler yaşanmıştır. İlk çağlardan devrime kadar olan dönemde aktif ve katılıma dayalı yurttaşlık anlayışı söz konusu iken devrimden sonra yurttaşlık

kavramı modernleşerek evrensel olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç olarak yurttaşlığın günümüzde yeni ortaya çıkan bir kavram olmadığına, geçmişinin ilk çağlara kadar uzandığına, Antik Yunan'da kullanıldıktan sonra özünü terk etmediğine, bununla beraber ilk hali gibi de kalmadığına ulaşıyoruz. Günümüze gelene kadar farklı anlamlara bürünüp farklı haklar ve sorumluluklarla donatılmıştır. Değişmeyen ve değişmeyecek olan tek şey ise ilk gün ki gibi değer olma özelliğinden hiçbir şey kaybetmemiş ve kaybetmeyecek olmasıdır.

2.1.2. Yurttaşlık Teorileri

Yurttaşlık teorileri genel olarak üç başlık altında incelenmektedir. Bu yaklaşımları liberal-sözleşmeci yurttaşlık, toplulukçu yurttaşlık ve cumhuriyetçi yurttaşlık başlıkları altında inceleyeceğiz.

2.1.2.1. Liberal – Sözleşmeci Yurttaşlık

John Locke ve Thomas Hobbes' un öncüsü olduğu bu akımı diğer yaklaşımlardan ayıran en belirgin özellik bireyin topluluk içerisinde değil salt birey olarak ele alınmasıdır. Liberal – sözleşmeci anlayış liberalizm ideolojisinin özelliklerini yansıtmaktadır. Bu anlayışta birey özgür ve değerlidir. Liberalizmde devlet bireyler ve gruplar hatta uluslararasıda yaşanan ekonomik ilişkilere müdahil olmaz. Liberal – sözleşmeci yurttaşlık anlayışında ise birey bağımsız ve özerktir. Her bireyin vicdan, inanç ve düşünce özgürlüğü vardır. Liberal görüş özgürlüğü savunur. Bu akımda temel olan bireydir. Birey topluluktan daima önce gelir. Birey ön planda, topluluk ise geride kalmaktadır. Bireyler diğer bireylerin özgürlüklerine zarar vermeyecek şekilde, haklarına dokunmadan ve saygı duymak şartıyla diğer yurttaşlara karşı bir sorumluluk hissetmezler. Bireyler yurttaş haklarına sahip olma yahut yurttaş olma yolunda herhangi bir menfaatten caymak zorunda değildir. Farklı şekilde dile getirecek olursak bu anlayışta bireylere ödev ve sorumluluklardan ziyade haklar layık görülmüştür. Bu akımda birey kesinlikle pasif değildir. Birey aktif olmakla beraber devletten daha fazla hak ve çıkar isteğinde bulunma konusunda sınırlandırılmamıştır. Üstelik daha fazla hak talep karşılığında daha fazla çalışma şartı da aranmamaktadır çünkü yurttaşlık tarihine bakıldığında bireyler bu hakları uzun ve zor mücadeleler sonucunda kazanmıştır (Şahbudak ve Ayan, 2011). Liberal – sözleşmeci akımda kamu çıkarı gözetilmeksizin birey kendi yaşamını belirleme

konusunda tamamen özgürdür. Toplum bireyin yaşamına karışamaz ve birey üzerinde kamu baskısı ve zorlaması uygulanamaz. Diğer bir yandan toplum bireyin faydasına olabilecek çekişme dolu anlayışlara olanak sağlamalıdır (Üstel, 1999). Liberal – sözleşmecî yurttaşlık akımı, toplulukçu yurttaşlık akımı temsilcileri tarafından bazı hususlarda eleştirilmiştir. Liberal anlayışta bireyin bütünden soyutlanmaya çalışıldığı düşünülmektedir.

2.1.2.2. Toplulukçu Yaklaşım

Toplulukçu yaklaşım öncüleri topluluk kavramını açıklamada çeşitli görüş farklılıklarına sahiptir. Fakat tüm toplulukçuların görüşlerinin kesiştiği ortak nokta topluluk üyelerinin kamu yaşamına topluluk bünyesinde aktif olarak katılım sağlamaları yönündedir. Bireysellikten ziyade topluluğun ortak yararının göz önüne alındığı bu yaklaşımda topluluk özgür insanların toplamından daha anlamlı ve daha farklı bir şeydir. Topluluk bünyesinde paylaşılan anlayıştır. Bazı toplulukçular topluluk ve adaletin tamamen uyum içinde olması gerektiğini savunurken bazıları ise topluluk çerçevesinde adalet kavramının ne anlama geldiğinin yeniden sorgulanması gerektiğini savunmakta ve yeni adalet anlayışlarına ihtiyaç duyulduğundan bahsetmektedir. Aynı zamanda topluluğun adalet anlayışının değiştirilmesi gerektiğinden söz etmektedirler. Kimi toplulukçular ise topluluğun adalet ilkelerinin belirlenmesinde daha aktif rol alması gerektiğini savunurken bununla birlikte adaletin de toplumun ortak yararına hizmet etmesi gerektiğini belirtirler (Şahbudak, 2011). Bireyler bağlı oldukları topluluk tarafından şekillendirilir.

Toplulukçu yaklaşımı savunanlar bireyciliğin toplum yaşamını parçaladığını iddia ederler. Bu parçalanmışlığa karşı toplulukçu yaklaşımın bireyleri ortak yarar paydasında bir arada tutarak etkin ve aktif yurttaşlık anlayışını yeniden canlandıracağıdır. Sonuç olarak toplulukçular, yurttaşlığı bir topluluğa ait olmanın farkındalığıyla hareket eden ve topluluğun ortak yararına çalışan bütün olarak tanımlamaktadırlar.

2.1.2.3. Cumhuriyetçi Yurttaşlık

Cumhuriyetçi yurttaşlık üçüncü bir yaklaşım olmasına rağmen fikirleriyle toplulukçu yurttaşlıkla örtüşürken liberal yurttaşlık anlayışından kesin bir çizgiyle ayrılmaktadır.

Cumhuriyetçi yurttaşlık topluluğun bireyden önce geldiğini ifade etmektedir. Birey için topluluktan asla taviz verilmemesi gerektiğine değinmektedir. Bu yaklaşım topluluk ve yurttaş ilişkisinin sağlığı için kamu hizmetinin önemini vurgulamaktadır. Yurttaş bağları herhangi bir sözleşmeye dayandırılmamakla beraber tamamen yaşam pratikleri paylaşımı ön plandadır. Topluluğun bekası için yurttaşların sahip olması gereken sorumluluklar vardır. Bireyler bu sorumluluklarla beraber topluluğa ait olduğunu hisseder ve bireysel menfaatlerinden ziyade topluluğun ortak yararını önemserler (Üstel 1999). Bu sorumluluklar keyfi sorumluluklar asla değildir çünkü topluluk her zaman bireyden önce gelir. Cumhuriyetçi yurttaşlık anlayışında haklar artık görevlere dönüşmüştür çünkü asıl olan topluluktur. Yurttaşlar topluluk için ortak bir iyi üzerinde uzlaşarak kamusal alan yararına çalışmaktadırlar. Cumhuriyetçi yurttaşlık anlayışı çeşitli özellikleri ile ulus devlet anlayışı ile benzeşmektedir. Ulus devletlerde devletin dikkate aldığı referanslar vardır. Bu referanslar, ortak bayrak, milli marş, dil, milli günler ve bayramlar olabilir. Bu bağlar bireyleri yurttaş haline getirmektedir. Bireyler üstlendikleri ve yerine getirdikleri görevleri ile yurttaş olduklarının farkına varmaktadırlar. Özetleyecek olursak cumhuriyetçi yurttaşlık anlayışında kamu hizmeti yurttaşın ait olduğu topluma kendini bağlı hissetmesine yardımcı olacaktır. Kamu hizmeti yurttaşın oluşturduğu topluluğun devamı için gerekli olan bir ögedir. Bireyler yurttaş olduklarını gösterdikleri hizmetlerle kavramış ve bu sayede aidiyet hissetmiş olurlar. Bu sayede bireylerin veya topluluğun tehlike içinde olabileceği durumlarda kendilerini bir bütün olarak görüp müdafaa edebileceklerdir. Bu yaklaşımda bireyler ancak topluluk bağlamında düşünüldüklerinde anlam kazanabilirler (Kadıoğlu, 2008).

2.1.3. Yurttaşlık Hak ve Görevleri

Yurttaş kavramına tekrar dönecek olursak aynı yurdu paylaşanlarla eşit hak ve görevlere sahip olan bireylerdir. Hak kavramı adalet anlamına da gelmekle beraber sözlüğe baktığımızda “adaletin ve hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey” ve “verilmiş emekten doğan manevi yetki” olarak karşımıza çıkmaktadır (TDK, 2009). Yurttaşlık Bilgisi kitaplarında yurttaşların hakları konusu daima ödevleri ve görevleriyle birlikte ele alınmıştır. Hak adeta bir görevin karşılığında verilebilecek bir şey olarak görülmektedir. Görevini yerine getirmeyenin hak istemeye hakkı yoktur vurgusu dikkat çekmektedir. Hak elde edebilmek için öncelikle göreve talip olmak gereklidir. Sadece görevlerini kayıtsız ve şartsız bir şekilde sorgulamadan yerine getirenlerin hak sahibi olma hakları vardır.

Verilmiş emekten doğan manevi yetki olarak düşünülecek olursa hukukun bir kişiye sadece vatandaş olması nedeniyle verdiği haklara vatandaşlık hakları denmektedir. Vatandaşlık hakları sorumlulukları ile birlikte anayasada belirtilir. 1982 Anayasası’nda temel hak ve ödevler dört başlık altında toplanmıştır. Genel hükümler, hak ve ödevler, sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler, siyasi haklar ve ödevler bu başlıklardır. 1982 Anayasasınının 17-40. maddeleri arasında yer verilmiş olan kişinin hak ve ödevleri şunlardır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 2019):

- *Kişi dokunulmazlığı,*
- *Zorla çalıştırma yasağı,*
- *Kişi hürriyeti ve güvenliği,*
- *Özel hayatın gizliliği,*
- *Konut dokunulmazlığı,*
- *Haberleşme hürriyeti,*
- *Yerleşme ve seyahat hürriyeti,*
- *Din ve vicdan hürriyeti,*
- *Düşünce ve kanaat hürriyeti,*
- *Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti,*
- *Bilim ve sanat hürriyeti,*
- *Basın hürriyeti,*

- *Sürelili ve süresiz yayın hakkı,*
- *Basın araçlarının korunması,*
- *Kamu tüzel kişilerinin elindeki basın dışındaki kitle haberleşme araçlarından yararlanma hakkı,*
- *Düzeltilme ve cevap hakkı,*
- *Dernek kurma hürriyeti,*
- *Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı,*
- *Mülkiyet hakkı,*
- *Hak arama hürriyeti,*
- *Kanuni hakim güvencesi,*
- *Suç ve cezalara ilişkin esaslar,*
- *İspat hakkı,*
- *Temel hak ve hürriyetlerin korunması .*

2.2. TÜRKİYE'DE YURTTAŞLIK

Türkiye'de yurttaşlık ulu önderimiz Gazi Mustafa Kemal'in yok olmaya yüz tutmuş Osmanlı halkında uyandırdığı direniş bilinciyle beraber yeni bir devlet kurma kararlılığıyla birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır. Milli direnişimizin başarılı sonuçlanmasında ve Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulmasıyla birlikte yurttaşlık olgusu bu yeni devlet içinde ilk defa 1921 Anayasası ile belirlenmiş olup ulusal irade temeline dayandırılıp ulus devlet yapısı benimsenmiştir. Diğer bir yandan hiçbir devlet yapısına doğrudan dayandırılmayacak olan ve Osmanlı'dan kalan mirası tek yapıda toplanmasının en doğrucu yolu din, dil, ırk, mezhep, renk ayırt etmeksizin Türkiye çatısı altında Osmanlı'dan kalan tüm azınlıkları toplamaktır. Nüfus mübadelesi bunun en iyi örneklerindedir. 29 Ekim 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla bu anlayış daha net çizgilerle belirlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında yaşayan herkesin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak kabul görüp eşit hak ve görevlere sahip olmasıyla Osmanlı'da ki (azınlık hakkı, azınlık vergisi vb.) modellerin bu anlamda uzağında kalmıştır. 1924'te çıkarılan anayasa ile güçlendirilen cumhuriyetin yurttaş tanımında ulusal aidiyetin yurttaşlıkla ilgili olduğuna vurgu yapılmıştır. 1924 tarihli Anayasa'nın 88. maddesinde, "*Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla (Türk) itlak olunur*"

denilmiştir (Özgişi, 2009). Bu tanımdan anlaşılacağı üzere vatandaşlık ölçütü din, dil, ırk, mezhep, kan bağı değil tamamen ortak bir alanda ortak amaçlarla yaşama arzusudur. Ortak bir yurttaş kimliği oluşturma amacı taşıyan bu tanım dikkat edilirse diğer kimliklerin varlığına da karşı çıkmamış aksine başka kimliklerin varlığını da kabul etmiştir. Müslüman olmayan azınlıkların, gayrimüslimlerinde eşit haklara sahip olduğu ancak toplum huzurunda Türk olarak algılanmadıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Türk olmayan Müslümanlardan bahsedilmiş olması, bu kitlenin de Türk olarak değerlendirildiğini, bununla beraber Türklük kavramında din bağının ne denli önemli bir husus olduğunu göstermektedir. Ancak 1930' lu yıllarda geliştirilen halkçılık ilkesinin o dönemdeki totaliter rejimlerce farklılaştırılan etkisiyle durumu tersine çevirmeye başlamıştır. Halkçılık ilkesi ulusal kimliğin tanımının değişmesine katkı sağlamıştır. Halkçılık ilkesi sınıf, imtiyaz ayırımına karşı olan halkın bütünleşmesini savunan ilkedir. Bu ilke halkı kaynaşmış bir bütün olarak görmeyi kabul eder. Halkçılık ilkesi ile Türk toplumu dayanışma içerisinde yaşayarak birbirine sınımsız bağlarla sarılan bir kitle haline gelmiştir. Meslek farklılıkları, sosyal sınıf farklılıkları, unvan farklılıkları tamamen ortadan kaldırılmıştır. Asıl olan halkın eşitliği ve bütünlüğüdür (Yıldız, 2007).

1921 ve 1924 anayasalarıyla özerk yerel yönetim anlayışına son verilmiştir. Bununla beraber 3 Mart 1924'da Halifelik kurumuna son verilmesiyle Müslüman halkı bir arada tutan, topluma aidiyeti pekiştiren kurum sancılara sebep olmuştur. Topluma aidiyetini bu kurum sayesinde hisseden Türk olmayan bazı etnik gruplar Halifelik kurumunun kaldırılmasıyla tepki göstermeye başlamışlardır. Uzun süren savaşlar, tehditkar entrikalar sonucu özgüvenini yitiren, kendini beceriksiz ve yetersiz gören Türk milletine hep sahip olduğu özgüven ve yeterlilik duygusu yeniden aşılana çalışılmıştır. Kendini yetersiz gören Türk milletine üretken ve girişken olmaları vurgulanmıştır. Türk milletinin zeki ve çalışkan olduğu, ihtiyaç duyulan kuvvetin damarlarındaki asil kanda doğuştan bulunduğu vurgulanarak Türk milletinin kaybolan kimliği bulunmaya çalışılmıştır. Türklerin Batılı devletlere karşı güçsüz, yetersiz, yoksul olduğu algısı yıkılmaya çalışılmıştır. Türklerin tüm dünya kültürlerine kaynaklık ettiği görüşü Türk Tarih Tezi ile ortaya atılmıştır (Yıldız, 2007). Türk Tarih Tezi ile dünya uygarlıklarının Türklerin ana yurdu olan Orta Asya'dan coğrafi ve doğal koşullar nedeniyle çeşitli bölgelere yayılarak dağıldıkları,

aslında uygarlıkların asıl kaynağının Türk uygarlığı olduğu öne sürülmüştür. Yine aynı dönemde Türkleri milletleştirme, Türkleştirme politikası doğrultusunda bir ideolojik akım daha ortaya atılmıştır. Güneş Dil Teorisi ile tüm dünyada konuşulan dillerin kaynağının aslında Türkçe olduğunu, dünya dillerinin Türkçeden türediği düşüncesi ortaya atılmıştır (Demir, 2010). Hatta diğer dilleri konuşanların dillerinin Türkçeden ortaya çıktığını ispatlamak için çalışmalar yürütülmüştür. Bahsedilen her iki akımda da Türkleri bir ulus olma yolunda güdülemeyi amaçlayan araçlar olmuştur. Osmanlı İmparatorluğunun mirası üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşadığı ilk ve en önemli sorunlardan biri olan yurttaşlık sorununa dönemin tek partisi çözümünü damga vurmuştur.

Osmanlı imparatorluğundan kalan farklılıkların nasıl bir arada tutulacağı endişesi baş göstermiştir. Cumhuriyetin ilk döneminin tek partisi bu endişeye ürettiği çözümle son vermiştir. İzlenilen yol cumhuriyetçi bir vatandaşlık anlayışı ile toplumdaki tüm farklılıkların bir arada tutulmasına yöneliktir. Siyasi ve etnik farklılıklar ikinci plana atılmış olup asıl olan cumhuriyetin bütünlüğünü korumaktır. Toplumdaki tüm farklı grupları birleştirme yoluna başvurulmuştur. Kurulan yeni devletin asıl amacı devleti çağdaş uygarlık seviyesine çıkarmak olup bu amaç doğrultusunda tepeden inme yöntemlere başvurulmuştur. Toplum kapsamına kimlerin alınıp alınmayacağı ulusal çıkarlar doğrultusunda gözden geçirilmiş ve kapsam daraltılmıştır. Devletin ulusal çıkarları öncelik olmuş ve bu çıkarlar ekonomik kalkınma gerekliliğini de beraberinde getirmiştir. Devlet ekonomik modernleşme adına çalışmalar yapmaya başlamıştır. Bu modernleşme süreci siyasi, etnik kökenlerin umursanmadığı, çoğu zaman hakların kısıtlandığı hatta hakların kısmı olarak tanınsa da hukukla ciddi anlamda sınırlandırıldığı cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışı ortaya çıkmıştır (Keyman ve İçduygu, 2009).

Cumhuriyet döneminde kültürel alanda, eğitim hayatında, kadın haklarında, sosyal ve siyasal haklarda, konut ve barınma alanında, sosyal ve güvence ve sağlık sorunlarında, işsizlikle mücadele ve ekonomik alanda kayda değer ilerlemeler sağlanmıştır. Aynı zamanda siyasi alanda genel ve eşit oy ilkesi yerleşmiştir. Tek başlı yönetim olan saltanatın son bulmasıyla tebaa olmaktan çıkıp yurttaş konumuna yerleşen halk hukuki alanda Osmanlı yönetimine göre kıyaslanırsa çok daha fazla

haklara sahip olmuş ve daha eşit bir statüye kavuşmuştur. Buna rağmen yine de devlet menfaatinin ve çıkarlarının her daim bireyden üstün görüldüğü yönetim anlayışından asla taviz verilmemiştir. Osmanlı'dan miras kalan bu otoriter yönetim anlayışı çok partili hayata geçildiğinde bile yerini asla bırakmamıştır (Kılıç Oğuz, 2007). Dolayısıyla cumhuriyet tanımında belirtildiği gibi egemenliğin millete ait olduğu ilan edilmiş ancak milletin siyasal işleyişe gerçekten katılımını sağlayabilecek yöntemler ciddi anlamda kısıtlı tutulmuştur (Batum, 1998). Osmanlı döneminin son bulup Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu dönemde batılı anlamda bir burjuva sınıfının var olduğundan bahsedilemez. Cumhuriyet döneminde ne gücünü Pazar ekonomisinden alan bir sosyal sınıf ne de kent yönetimleri vardır. Cumhuriyetin kurmak istediği toplumun ekonomik, sosyal, kültürel gelişmişlik düzeyinin çok daha ötesinde bir şeydir. Batılılardan farklı olarak Türkiye Cumhuriyeti tamamen kendi yurttaşını yaratmak durumunda kalmıştır (Eyüboğlu, 1998).

Türkiye'de insan haklarına saygılı, hakkını arayan yurttaş ve görüşlerini engellenmeden ortaya koyma imkanı sağlayacak anlayış yerine, devletin çıkarlarının daima toplumdaki üstün tutulduğu bir anayasa anlayışı geçerli olmuştur. Özünü verecek olursak Türkiye Cumhuriyeti Devleti yurttaş oluşturma serüveninin iki aşamada inceleyebiliriz. Savaşlardan sonra kurulan devlette öncelikli ve ilk aşama düşmanın yurttan tamamen temizlenmesi olmuştur. Bu şekilde modern ulus-devletin temellerinin atılmasında hiçbir engel kalmamış olacaktır. İkinci aşamada ise çağdaş olmayan, geride kalan kurumlar temizlenerek yeni kurumlar kurulmaya başlanmıştır. Bu temizlik neticesinde demokratik yönetime geçilmiştir. Bilhassa halifelik kurumunun kaldırılmasıyla ümmetin yerine millet, müminin yerine yurttaş sözcüğü getirilmiştir. Din özelinde yükselen yönetim anlayışı son bularak çağın gerisinde kalan anlayıştan tamamen uzaklaşmıştır. 1923-1950 yılları arasında yeni kurulan devletin yurttaş kavramı yerleştirilmeye çalışılmış, topluma yurttaş olma bilinci aşılanmış, yeni ulus ve bu ulusa aidiyet ekseninde yurttaşlık tasarlanmaya çalışılmıştır. 1961 Anayasasının 54. Maddesinde *“Türk Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür”* denmektedir. 1982 Anayasasında ise yurttaşlıkla ilgili hüküm 1961 Anayasasından aynen alınmıştır. *“Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür.”* *“Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türk'tür.”*

Denerek toplumu bir arada tutmayı amaçlayan bir bilinç aşılarmaya çalışılmıştır (Polat, 2011).

2.2.1. Osmanlı'da Yurttaşlık

Osmanlı'da yönetilen halk anlamına gelen reaya, Arapçada otlatılan hayvan sürüsü anlamına gelen raiyet sözcüğünden türetilmiştir. Reaya, Osmanlı imparatorluğunda padişahın denetimi ve hakimiyeti altında yaşayan ve korunan, vergi vermekle yükümlü olan, bütün Müslüman ve Müslüman olmayan gayrimüslim halkı simgelemektedir. Reaya sözcüğünün Arapça karşılığına bakacak olursak bu durumda Osmanlı padişahı sürüyü yöneten çoban, yönetilen halk ise hayvan sürüsü anlamına gelmektedir. Padişahın görevi sürüyü gelişigüzel yönetmek değil şeri kurallara uygun yönetmektir. Yönetimde adaleti sağlamalıydı. Adaleti sağlamalıydı çünkü Osmanlı imparatorluğu çok çeşitli milletlere, farklı azınlıklara ev sahipliği yapmaktaydı. Yönetilen reaya da padişaha, çobanına karşı kayıtsız şartsız itaat etmekle yükümlüydü. Padişahın esas vazifesi ise itaat eden reayayı ve imparatorluğu adaletli bir şekilde yönetmektir. Padişah yönetiminin var olması ve yöneten- yönetilen arasındaki ilişki Osmanlı siyasal düzeninde mutlakçı yönetimin kolay gerçekeşebildiğinin bir ispatıdır (Ünsal, 1998). Osmanlı imparatorluğu zaman zaman sivil ve askeri ayaklanmalara tanık olsa da bu başkaldırılar ve itaatsizlikler büyük ölçüde halledilmişti. Osmanlı'da merkezi yönetimin, padişahın gücünü sorgulayacak ve denetleyecek bir mekanizma ortaya çıkmamıştır. Fakat unutulmamalıdır ki padişah ülkeyi hem şer'i hem örfi hukuka göre yönetendir. Buradan anlamamız gereken padişahın hem dini hem merkezi otoritesi söz konusudur. Siyasal iktidarın tek elde olması Osmanlı düzeninde güçlü merkez karşısında kalan etrafın güçsüzlüğü merkezi otoritenin güçlü kalmasına oldukça katkı sağlamıştır. Dolayısıyla çevrenin güçsüz oluşu denetim altında tutulmasını fazlasıyla kolaylaştırmıştır (Kılıç Oğuz, 2007).

16. yüzyıldan itibaren Batılı devletler karşısında devamlı olarak gerileyen Osmanlı, askeri ve ekonomik anlamda gittikçe kötüleşmekteydi. Üzerine savaşlarda yaşanan toprak kayıpları ve Fransız İhtilalinin getirdiği milliyetçilik akımı ve bağımsızlık hareketleri kaçınılmaz sonu yaklaştırmaktaydı. Fransız İhtilalinin getirdiği milliyetçilik akımının çok uluslu olan Osmanlı İmparatorluğunu etkilememesi

şaşırtıcı olurdu. Milliyetçilik hareketlerinin Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslim halka sıçraması üzerine Osmanlı askeri, dinsel, kültürel ve ekonomik anlamda ciddi sıkıntılarla karşı karşıya kalmıştır. Bu sıkıntılarla mücadele etmek adına Osmanlı bir takım reform hareketlerini başlatacaktır. Genel kabul gören bilgilere göre yeni düzenin başlangıcı Tanzimat Fermanı olarak kabul edilse de Senedi İttifak (1808) gerek insan hakları gerekse reaya çerçevesinde önemli hususlara parmak basmaktadır. Tanzimat döneminden önce insan hakları ile ilgili olan ilk yazılı belge Senedi İttifak olarak bilinmektedir. Rusçuk ayanı sadrazam Alemdar Mustafa Paşa ile ayanlar arasında imzalanan bu anlaşma toplam yedi maddeden oluşmaktadır. Belgede en dikkat çeken konulardan biri yoksulların ve reyanın korunmasının esas alınmasıdır. Ayanların yönettikleri bölgede haksız vergiler aldıklarından söz edilmektedir. İmzalanan bu anlaşma ile yoksullar güvence altına alınmıştır. Bazı araştırmacılara göre Senedi İttifak belgesinin halkı ilgilendirmediği, ayanlar için olduğu öne sürülse de maddelerine bakıldığında halkı yakından ilgilendiren hususlara da yer verildiğinin kanaatindeyim. Belge incelendiğinde yoksullar ve reaya ile ilgili maddelere de yer verildiği görülmektedir. Senedi İttifak geçerli bir hukuki belge olmakla beraber kısa bir zaman sonra yürürlükten kalkmış olmasına rağmen etkililiği geçerliliğini yitirmemiştir (Bilmez, 2018).

1839’ da ilan edilen Tanzimat Fermanı yeni biçimsel düzenin başlangıcıdır. Diğer bir adı Gülhane parkında okunduğu için Gülhane Hatt-ı Hümayunu olan Tanzimat Fermanı, batılı anlamda yurttaşlık kavramının Osmanlı’da ki ilk yansıması olarak değerlendirilebilir. Tanzimat Fermanı ile hangi dinden olursa olsun Osmanlı buyruğu altında yaşayan tüm halk ilk kez can, mal ve namus güvencesine kavuşmuş, bir takım haklar ve özgürlükler kazanmıştır. Bu dönemde merkezi otorite, halkın üzerinde baskı kuran bir güç değil aksine diğer tehditlere karşı halkı koruyan bir kalkan olarak karşımıza çıkmaktadır (Bilmez, 2018). Geçmiş dönemler incelendiğinde görülmektedir ki Osmanlı halkı vergi verme yükümlülüğü altındaydı. Bu anlamda düşünüldüğünde halka bazı hakların verilmesi önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Ancak bilinmesi gereken bir gerçek vardır ki halk bu haklarından yüksek ölçüde bihaberdir. Verilen hakların halkın rutin yaşamını değiştirmesi şöyle dursun, halkın ruhu bile duymazdı. Halkın böyle bir talebinin olmaması durumu

açıklar niteliktedir. Aslında bu haklar Müslüman halktan ziyade milliyetçilik ve bağımsızlık hareketlerinden etkilenen Gayrimüslim halk için verilmiştir. Büyük ölçüde gayrimüslimlerin taleplerinin karşılanması amacıyla verilen haklar ve özgürlükler, bu halkı yatıştırmak için kullanılmıştır. Dolayısıyla Osmanlı reform hareketlerini imparatorluğun çöküş ve dağılışı engellemenin amacıyla Batılı devletlerden etkilenerek ve esinlenerek, gayrimüslim halkı bir arada tutma kaygısıyla başlatmıştır.

Osmanlı Devletine baktığımızda modern ulus devlet yapısını görmek imkansızdır çünkü Osmanlı tarihi boyunca hiçbir zaman etnik olarak homojen bir halk tabakası oluşturamamıştır. Bunu oluşturmak oldukça zordur çünkü Osmanlı dil, din, ırk açısından oldukça farklı milletlerin bulunduğu karmaşık bir yapıya sahiptir. Osmanlı kuruluşundan çöküş yıllarına kadar da böyle bir çabası olmamıştır. Osmanlıcılık fikriyle bir arada yaşayan kaynaşmış toplum devletin huzuru ve devamlılığı için yeterli görülmemiştir. Millet sistemiyle yönetilen toplumda yurttaş kavramı tam anlamıyla yerleşmemiştir. Osmanlıcılık fikrinde amaçlanan tüm halkın eşit görülmesiyle devlete karşı olan ayaklanmaların ve başkaldırıların sifira inerek bu sayede devletin devamlılığının garanti altına alınmasıdır. Fakat bilhassa Fransız İhtilalinden sonra hiçbir millet Osmanlı bünyesinde bir arada yaşamayı kendi ulusal kimliklerini kaybetmeye tercih etmemişlerdir. Osmanlı çatısı altında yaşayan milletlerin kendi devletlerini kurma girişimleri giderek hız kazanmıştır. Osmanlı çatısı altında yaşayan ve devletin tebaası sayılan bu insanlar dinlerine göre başka bir deyişle Müslüman ya da Gayrimüslim oluşlarına göre farklı yetkilere ve statülere sahiptiler. Devlet bünyesinde çalışma, vergi verme, askeri eğitim, eğitim hayatı gibi konularda farklılık görülen halklar arasında düzenlemeler yapılması gerekiyordu (Aybay, 2008). Gayrimüslimler, Müslüman halktan daha farklı bir hukuk düzenine bağlı olarak yaşamlarını devam ettirmekte idiler. Osmanlı İmparatorluğu çatısı altında yaşayan ve Müslüman olmayan kişileri tek Tanrılı bir dine inanmaları şartıyla İslamiyet'teki zimmet görüşü ile hukuki olarak tanımıştır. Bu hukuki bağ karşılıklı sözleşme olarak nitelendirilebilir. İslami kurallara göre Müslüman halk, tek Tanrılı dinlere inanan kişilerle birlikte yaşama konusunda bir yasakla karşılaşmamıştır. Karşılıklı yapılan zimmet anlaşmasına göre gayrimüslim halk İslami egemenliği kabul eder. Buna karşılık İslam devleti de gayrimüslim halkın can, mal ve namus

güvenliğini korumakla yükümlüdür. Aynı zaman da Müslüman olmayan halkın İslam ülkelerinde barınmalarına izin verirdi. Zimmiler askerlik yapamaz, askerlik yerine cizye adı verilen bir vergi ödemek zorunda kalırlardı. Zimmilerin Müslüman olan halkla farklı statüde oldukları, giysileri, yaşam alanları, ibadet alanları gibi İslam anlayışından farklılaşan hususlarda devletin belirlediği kurallara kesinlikle uymaları gerekmektedir (Polat, 2011).

1856'ya Padişah Abdülmecid tarafından yürürlüğe konulan Islahat Fermanı, Batılı devletlerin etkisiyle ilan edilmiştir. Islahat Fermanı dış baskıların devlette iç sarsıntılara neden olmasından dolayı ilan edilmiştir. Bu dış baskıların asıl sebebi ise gayrimüslim halkın haklarının korunması olarak görünse de dış devletler bunu sadece bahane olarak sunmuşlardır. Islahat Fermanı Tanzimat Fermanına göre daha kapsamlı ve düzenleyici niteliktedir. Islahat Fermanının asıl gayesi Müslüman halk ile Gayrimüslim halk arasında her anlamda tam bir eşitlik sağlamaktır (Gözler, 2007). Tanzimat Fermanı ile söz konusu olan hak ve özgürlükler Islahat Fermanı ile tazelenmiş ve geliştirilmiştir. Kamu hizmetlerine dahil olmakta eşitlik, ve askerlik yapma hususunda eşitlik, kanun önünde eşitlik, vergi vermede eşitlik, eğitim alanında eşitlik sağlanmıştır. Tüm bunların yanısıra gayrimüslimler ibadetlerini rahatça yapabilme hakkına sahip olmuşlardır. Her ne kadar yenilik sağlansa da arzulanan eşitlik her iki fermanla da sağlanamamıştır. Islahat Fermanı ile getirilen haklar şöyle sıralanabilir (Şahin, 2007);

- *Eşitlik,*
- *Yaşama hakkı,*
- *Mülkiyet hakkı,*
- *Kişi dokunulmazlığı,*
- *İnanç özgürlüğü,*
- *Ayrımcılık yasağı,*
- *Kamu hizmetlerine girmede eşitlik,*
- *Eğitim hakkı,*
- *Adil ve usulüne uygun yargılanma hakkı,*
- *İşkence yasağı,*
- *Vergilerde eşitlik,*

- *Kanun önünde eşitlik,*
- *İfade özgürlüğü,*
- *Seçilme hakkı.*

Osmanlı'nın çöküş dönemlerinde gayrimüslim halkın hem kendi devletlerini kurma amacıyla hem de yabancı devletlere karşı verilen kapitülasyonlardan yararlanma amacıyla dış devletlerin uyruğuna geçmeye çalışmışlardır. Osmanlı bundan dolayı uyrukluk konusunda hukuki düzenlemelerin kaçınılmaz olduğunu anlamış ve bunun için 1869 yılında Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi yayımlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğunda uyrukluk konusunda ilk yazılı düzenleme olan Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi, Osmanlı uyruklugu olarak tercüme edilir. Tabiiyet, kişiyi, devlete bağlayan hukuki ve siyasi bağ olarak tanımlanmaktadır (Seviğ ve Seviğ, 1967). Başka bir şekilde ifade edecek olursak, milliyet, milletin parçası olmayı, tabiiyet ise devletin parçası olmayı ifade eder (Göğer, 1972). Osmanlı uyruklugu tabirinden anlaşılması gereken bu tabirin bir halka ya da ulusa aidiyeti belirtmesi değil, asıl temel öge olan Osmanlı hükümdarına bağlı olmayı ve itaat etmeyi ifade etmesidir. Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi 1851'de yayınlanan Fransız Vatandaşlık Kanunu'ndan esinlenerek hazırlanmıştır (Aybay, 2008). Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi toplamda dokuz maddeden oluşmaktadır. Kanuna göre anne veya babası Osmanlı tabiiyetinde olan kişi Osmanlı tebaası sayılmaktaydı. Ebeveyni yabancı olup Osmanlı İmparatorluğu topraklarında doğanlar reşit oluşundan sonrası için üç yıl içinde Osmanlı tabiiyetini isteyebilecekti. Reşit olan yabancı Osmanlı İmparatorluğu topraklarına aralıksız beş yıl yaşarsa Osmanlı tabiiyetine geçmeyi talep edebilirdi. Bu iki şartı sağlayan herkes Osmanlı tabiiyetine geçebilmekteydi. Durumun tam tersi olup, Osmanlı tabiiyetinde iken yabancı olma talebi olanlara ise, talep anlarından itibaren yabancı muamelesi yapılacaktı (Serbestoğlu, 2011). Her şeye rağmen Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesi Osmanlı İmparatorluğu dönemi boyunca din hükümlerinden bağımsız olarak hazırlanan ilk uyrukluk kanunu olmasıyla değer kazanmaktadır (Aybay, 2008).

Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesinden yaklaşık yedi yıl sonra 1876 yılında Kanunu Esasi çıkarılmıştır. Kanunu Esasi Osmanlı'nın ilk anayasasıdır. 1876'da tahta geçerse Kanunu Esasi ilan edeceğine söz veren padişah II. Abdülhamid' in sözünü tutmasıyla

yürürlüğe konmuştur. Kanunu Esasi 12 bölüm ve 119 maddeden oluşmaktadır. Kanunu Esasi ile devlet yönetimde yasama, yürütme, yargı erkleri Osmanlı tarihinde ilk defa ayrı ayrı ele alınarak düzenlenmiştir. Padişahın hakları da düzenlenmiştir. Padişah haklarının kısıtlanmasıyla otoritesinden oldukça güç kaybetmiştir. Tabii bu halkın kendini ifade etme gücünü, devlette etkili olma gücünü, yönetimde temsil edilebilme gücünü artırmıştır. Kanunu Esasi ile birlikte halka kendisini temsil etme imkanı sağlanmıştır (Bilmez, 2018). Osmanlı yurttaşlığı ilk defa bu anayasa düzenlenmiştir. Anayasanın, “*Devlet-i Osmaniye tabiiyetinde bulunan efradın cümlesine herhangi bir din ve mezhepten olur ise olsun bila istisna Osmanlı tabir olunur.*” Cümlesi Osmanlı’da mezhep veya din şartı aranmaksızın uyruklukla ilgili lüks uygulamalardan uzak durulması gerektiğine vurgu yapılmıştır (Aybay, 2008). Kanunu Esasi padişahın emriyle hazırlanan ferman niteliğinde bir anayasadır. Yine aynı tarihte padişah yanında meclisin var olmasına imkan verecek I. Meşrutiyet ilan edilmiştir.

Meşrutiyet dönemi Osmanlı tarihi için oldukça önemli bir dönüm noktasıdır. Meşrutiyet döneminin en önemli özelliği bu dönemde devletin denetim yetkisini elinde bulunduran padişahın, bu yetkisi kısıtlanmıştır. Devlet ve devleti yöneten kişilerin başıboş ve keyfi uygulamalarına engelleme gücüne sahip olağanüstü bir hukuk düzeni şarttı ve Meşrutiyet dönemi bu düzenin kurulmasını büyük ölçüde sağladı. Bilhassa II. Meşrutiyet (1908) eşitlik noktasında Osmanlıyı oldukça ileri taşımıştır. Jön Türkler Türk kimliğine bağlı olan yurttaşlık modeli çizmişlerdir. Osmanlıyı ulus-devlete dönüştürmek için çabalamışlardır (Somel, 1997). Yurttaşların en önemli üç görevi bulunmaktadır. Bu görevler; kanunlara uymak, askerlik yapmak ve vergi vermektir. Belirtilen görevler yurttaşlar arasında görev anlamında eşitlik sağlarken haklarda da böyle olması gerektiği ihtiyacını iletmiştir (Üstel, 2004). Osmanlı II. Meşrutiyet ile beraber büyük bir adım atmıştır. Bu adım tebaa sözcüğünün anlamını yitirip “vatandaş” sözcüğünün değer kazanmasıdır (Toprak, 1988). II. Meşrutiyet ile birlikte devletin bütün üyelerinin eşitlik ilkesi doğrultusunda yalnızca devlete karşı sorumlu olmalarına imkan verecek yeni bir yapı kurulması planlanmıştır. Cemaatlerin bulunduğu yerleri merkeze bağlayarak ve buralarda merkezi bir program uygulanarak Osmanlı’nın tüm ögelerinin bir arada oluşunun zemini hazırlanmak istenmiştir. Fakat çok uluslu olan Osmanlı’da ortak kültür birliği

söz konusu değildir. İktidarın bu probleme ürettiği çözüm oldukça basit ve alışlagelmiştir. Problem diğer tüm milletleri Osmanlı kültürü etrafında birleştirme politikasıyla çözüm bulmuştur. 1913' e kadar devlet ile yurttaş arasındaki kuralları çeşitli kanunlarla düzenlemeye çalışan İttihat ve Terakki olmuştur. İttihat ve Terakki özverili bir çalışma yaparak her alanda ulus-devlet yaratmak için büyük emek vermiştir. İttihat ve Terakki'nin ilk işi Türk dışında her unsuru temizlemek olmuştur. Anadolu İttihat ve Terakki çalışmaları sonucunda hızla Türkleşmeye başlamıştır. Yabancılar tasfiye edilmiş ve Anadolu'da son derece çoğunlukta Müslümanlar kalmıştır (Akçam, 1997).

Osmanlı için 1908-1919 yılları yeni yurttaşlık anlayışına ısınma ve alışma yıllarıdır. Toplumunu bir arada tutma amacıyla eğlenceler, bayramlar ve kutlamalar türetilmiştir. Toplumunu bölen dini bayramlar yerine onları topluma ait hissettirebilecek, bir bütünün parçaları hissettirebilecek yeni bayramlar kutlanmaya başlamıştır. Bu bayramlar arasında Osmanlı Ulusal Bayramı, İdman Bayramı, Mektepliler Bayramı gibi bayramları sayabiliriz. Meşrutiyet' in hedeflediği yeni toplumda amaca ulaşılması için toplum için hayati önem taşıyan eğitim hayatının düzenlenmesi gerekmektedir. Müfredat programlarına Yurttaşlık bilgisi dersleri eklenmiş, bu ders bağımsız bir ders olarak görülmüş ve yurttaşlık ile ilgili müfredatta var olan dersler konusunda düzenlemelere gidilmiştir. Tüm bunlar çöküş döneminde olan Osmanlı'yı, toplumu Osmanlı kimliği etrafında birleştirerek milletçe tam bütünlüğü sağlamaya yönelik son direnişlerdir (Üstel, 2004). Yine Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki'nin bir çalışması da memurluk üzerine olmuştur. O dönemde memur olabilmek için resmi olan yüksekokulları bitirme koşulu getirilmiş ve yapılan bu yenilik ile yabancıları Türkleştirmek amaçlanmıştır. Bununla da kalmayıp memurluk konusunda halk sürekli bilgilendirilmiş, maaşları cazip hale getirilerek duyurulmuş ve toplum için memurluk yüceltilmiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi yapılan tüm çalışmalar ulus-devlet modelinde yeni bir yurttaş kimliği yaratmak adınadır. II. Meşrutiyet'in yurttaş anlayışını özetleyecek olursak Osmanlı toprakları bir ev yahut aile, yurttaşlarda o ailenin bir üyesidir. Vatan toplumun evi, yurttaşta vatanın evladıdır (Polat, 2011).

Osmanlı'da yurttaşlık gelişim süreci ile ilgili en can alıcı nokta yurttaşlığın ulusal yurttaşlıkla bir tutulma çabalarının görülmesidir ve bu çabaları ilk gösteren İttihat ve

Terakki olmuştur. Ulus-devlet oluşturma çabaları yakında kurulacak yeni devlet olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne kılavuzluk edecektir.

2.2.2. Bir Ders Olarak Yurttaşlık Eğitimi ve Tarihi

İlkçağlardan bugüne kadar demokratik toplum seviyesine ulaşabilmek için vatandaşlık eğitimi tarih boyunca devletlerin gündeminde yer almış ve günümüzde de hala yer almaya devam etmektedir (Köksal, 2007). Vatandaşlık eğitiminin öncelikli olarak amacı devletine faydalı bireyler yetiştirmek iken günümüzde ise vizyonu değişerek çevresine duyarlı, empati becerileri gelişmiş, yaratıcı ve eleştirel düşünerek sorgulayabilen, katılımcı, işbirliği içinde çalışabilen etkili bireyler yetiştirmeyi amaçlar hale gelmiştir (Acun, Demir ve Göz, 2010). Topkaya (2016) günün şartlarına uygun davranışlar sergileyen bireylerin yetiştirilmesi için en uygun yerlerin eğitim kurumları olduğunu ifade etmektedir. Eğitim vasıtasıyla bireylere, toplumda bulunan diğer bireylerle ve devletle olan ilişkilerinde gözetmeleri gereken hak ve görevler bildirilmektedir. Ülkedeki bulunan tüm vatandaşların vatandaşlık vazifeleri için gerekli olan bilgi, beceri ve değerlere benzer ölçülerde sahip olması ancak benzer eğitim süreçleriyle mümkün olabilmektedir. Öğrencilere, vatandaşlıkla ilgili yeterlikler, erken yaşlarda başlanarak ve düzeylerine uygun şekilde verilmelidir. Kazandırılması gereken bilgi, beceri ve değerler öğretim programları aracılığıyla eğitim kurumları arayıcılığıyla kazandırılmalıdır (Şimşek vd., 2017). Vatandaşlık eğitiminin devletler açısından ne kadar önemli olduğunu, bu devletlerin eğitim sistemlerinde vatandaşlık eğitimine verilen değere bakarak anlayabiliriz (Kan, 2009). Vatandaşlık eğitimi Sosyal Bilgiler öğretiminde en eski yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır (Doğanay, 2002). Vatandaş yetiştirmek ülkelerin eğitim sisteminin genel amacını oluşturmaktadır. Sosyal Bilgiler ile ilgili tanımların birçoğu etkili vatandaşlık kavramına vurgu yapmaktadır.

Türk eğitim sistemine baktığımızda vatandaşlık eğitimi hususunda eğitim sistemi zaman zaman değişiklik göstermiştir. Vatandaşlık konusu bazen başlı başına bir ders olarak bazen de diğer dersler içine serpiştirilerek verilmiştir. Türk eğitim sistemini incelediğimizde vatandaşlık eğitimi içerikli derslerin Osmanlı dönemine dayandığını görürüz. Osmanlı'da vatandaşlık eğitimi dersleri planlı olarak ilk defa Tanzimat döneminde görülmüştür. Tabii bu dönemde vatandaşlık eğitimi derslerinin en önemli

amacı devlet ve yurttaşlar arasındaki bağı güçlendirilmesi olmuştur (Som ve Karataş, 2015).

Cumhuriyet ilanından sonraki dönemlerde ise vatandaşlık tanımı dönemin getirdiği gelişmelere göre değişiklik göstermiştir. Türkiye’de, Türk eğitim sisteminde cumhuriyet sonrası dönemde vatandaşlık tanımına ilk olarak 1929 yılı ders kitaplarında yer verilmiştir. “Vatandaş için Medeni Bilgiler” kitabı millet ve vatandaş tanımlarına yer vererek devletin resmi ders kitaplarından biri olmuştur. Bu dönemde çıkarılan kitaplarda vatandaşların hak ve görevlerinden ziyade devlete karşı olan vazife ve sorumluluklarına ağırlıklı olarak yer verilmiştir. Vatandaşlık dersinde kazandırılması hedeflenen kazanımlar askerlik görevi, temizlik, kibarlık ve fiziksel aktiflik olarak belirtilmiştir. Vatandaşlık kavramı ırk, dil, tarih ve ahlak birliği olarak tanımlanmaktadır. İlerleyen dönemlerde ise tanım daralarak din ve ırk birliği halini almaya başlamıştır. Çok partili hayata geçişten sonra ise demokrasi kavramı ve vatandaşlık dersleri eğitim sisteminde daha çok görülmeye başlanmıştır (İnce, 2012).

Milli eğitim sistemi içinde, 1924 yılından itibaren “Malumat-ı Vataniye” dersi, 1927’den başlayarak “Yurt Bilgisi” dersi, daha sonraki yıllarda “Yurttaşlık Bilgileri” ve 1985 yılından itibaren ise “Vatandaşlık Bilgisi” dersleri yer almıştır (Oğuz, 2005). 1968’den 1995 yılına kadar Vatandaşlık Bilgisi ismiyle yürütülen ders, 1996 yılında Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi adını alarak ilköğretim 8. sınıflarda öğretimine başlanmıştır (Som ve Karataş, 2015). 1998-1999 eğitim öğretim yılından itibaren Vatandaşlık ve İnsan Hakları dersi 7. ve 8. sınıfların öğretim programında 1 ders saati olarak yer almıştır. 2005 yılında geliştirilen öğretim programları ile yapılandırmacı eğitim felsefesi benimsenmiştir. Disiplinler arası yaklaşım nedeniyle vatandaşlık eğitimi, ilköğretim derslerinin içerisine dahil edilerek uygulanmaya çalışılmıştır (Merey, Karatekin ve Kuş, 2012). Birçok ders ile bağlantısı olmasına rağmen vatandaşlık eğitimi için temel ders Sosyal Bilgiler eğitimidir. 2008-2009 eğitim-öğretim yılında vatandaşlık eğitimi Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 6. ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kitaplarına dahil edilmiştir (İnce, 2012). 2011-2012 eğitim-öğretim yılında Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersi güncellenerek 8. sınıflarda 1 saatlik ders olarak seçmeli dersler kapsamından zorunlu dersler kapsamına alınmıştır.

Son olarak Türkiye’de 2012 yılında 8 yıllık zorunlu ve kesintisiz eğitimden 4+4+4 zorunlu kademeli eğitime geçilmiş ve 2015-2016 eğitim öğretim yılından itibaren 8. sınıflardaki Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersinin, sadece ilk kademe, ilköğretim 4. sınıfta, zorunlu ve haftalık 2 ders saati olarak İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi adı altında, sınıf öğretmenleri tarafından okutulmasına karar verilmiştir (Er, Ünal ve Özmen, 2013). Ayrıca vatandaşlık eğitimine yönelik kazanımlar, İnsan Hakları ve Vatandaşlık ara disiplini olarak 1. , 2. ve 3. sınıflarda Hayat Bilgisi; 4. , 5. ve 6. sınıflarda Sosyal Bilgiler derslerinde yer almaktadır (Som ve Karataş, 2005).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmanın bu bölümünde araştırma modeli, araştırmanın evren ve örnekleme, veri toplama araçları, araştırma süreci ve veri analizinde kullanılan istatistiksel yöntemler açıklanmıştır.

Katılımcılar üzerinde uygulanan ölçeğin değerlendirilmesinde nicel araştırma yöntemlerinden olan tarama (survey) yöntemi kullanılmıştır. Uygulanan ölçek iki kısım halinde değerlendirilebilir. Birinci kısım katılımcıların kişisel, sosyal ve siyasi hakları üzerinden yurttaşlığı nasıl algıladıklarını; ikinci kısım ise yurttaşlık ödevlerini nasıl değerlendirdiklerini ölçmektedir. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının puanları hesaplandıktan sonra istatistiksel analiz programları aracılığıyla gerekli analizler gerçekleştirilmiştir ve kullanılan yöntemin etkililiği yorumlanmıştır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algılarını çeşitli değişkenler açısından incelemeyi amaçlayan bu araştırma nicel araştırma yöntemlerinden tarama modelinde bir araştırmadır. “Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır” (Karasar, 2005).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2018-2019 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Türkiye’de bulunan devlet üniversitelerinin Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalı programında öğrenim gören Sosyal Bilgiler öğretmen adayları oluşturmaktadır. Araştırmanın

örnekleme, amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik yöntemi kullanılarak belirlenen ve evrende yer alan altı farklı üniversitede öğrenim gören 514'ü kadın 396'sı erkek olmak üzere toplam 910 Sosyal Bilgiler öğretmen adayından oluşmaktadır.

Araştırma kapsamında alınan çalışma grubunda yer alan 910 kişiye ait demografik bilgiler Tablo 1' de verilmiştir.

Tablo 1: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Bazı Sosyo-Demografik Özelliklerine Göre Dağılımları

Sosyo-Demografik Özellikler	Frekans (N)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Erkek	396	43.51
Kadın	514	56.48
Sınıf düzeyi		
1	250	27.47
2	266	29.23
3	244	26.81
4	150	16.48
Anne öğrenim durumu		
İlköğretim	513	56.37
Ortaöğretim	207	22.74
Lise	139	15.27
Lisans	51	5.60
Lisansüstü	0	
Baba öğrenim durumu		
İlköğretim	361	39.67
Ortaöğretim	230	25.27
Lise	219	24.06
Lisans	100	10.98
Lisansüstü	0	
Ailenin yaşadığı yerleşim birimi		
Köy	137	15.05
Kasaba	38	4.17
Belde	18	1.97
İlçe	298	32.74
İl	419	46.04
Toplam	910	100

Tablo 1 incelendiğinde kadınların erkeklerden daha fazla sayıda olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan 910 Sosyal Bilgiler öğretmen adayının 514 (56.48)'ü kadın, 396 (43.51)' sı erkektir. Sınıfa göre en çok 266 ile ikinci, daha sonra 250 ile birinci, en az 150 ile dördüncü, daha sonra 244 ile üçüncü sınıf

öğrencileri gelmektedir. Anne öğrenim durumuna göre en çok 513 ile ilköğretim, daha sonra 207 ile ortaöğretim, en az 51 ile lisans, daha sonra 139 ile lise mezunu anneler yer almaktadır. Baba öğrenim durumuna göre en fazla 361 ile ilköğretim, daha sonra 230 ile ortaöğretim, en az 100 ile lisans mezunları, daha sonra 219 ile lise mezunları gelmektedir. Ailenin yaşadığı yerleşim birimine göre en çok 419 ile il, 298 ile ilçe, daha sonra 137 ile köy, en az 18 ile belde, daha sonra 38 ile kasaba yer almaktadır.

3.3. Veri Toplama Araçları

Yurttaşlık algılamaları toplam hak ve ödevler arasındaki ilişki yanında yurttaşlığın medeni, siyasi ve sosyal unsurları açısından da ölçülmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, bir anket çalışmasına dayanarak yurttaşlık hakları ve ödevleri için birer ölçek uygulanmıştır. Yurttaşlık Algısı ölçeği Fırlalı Taşkın (2008) tarafından geliştirilmiştir. Geliştirilen ölçekte medeni (yasal), siyasi ve sosyal hak ve ödevlere ilişkin maddeler yanında AB üyeliğinin yurttaşlık üzerine muhtemel etkilerini ölçmek amacıyla oluşturulacak AB üyeliği ve yurttaşlık ölçeği için de bir bölüm bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye’de yurttaşlık uygulamalarıyla ve devletin görevleriyle ilgili birer bölüm de anket formuna konulmuştur. Araştırmamızda ise Fırlalı Taşkın (2008)’ in geliştirdiği ölçeğin bölümlerinden sadece Haklar ve Ödevler bölümü kullanılmıştır.

Ölçek altı ayrı üniversiteden seçilen devlet üniversitelerinde öğrenim gören Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarına uygulanmıştır. Ölçek, “Hiç Katılmıyorum=1”, “Katılmıyorum=2”, “ Ne Katılıyorum, Ne Katılmıyorum=3”, “Biraz Katılıyorum=4” ve “Tamamen Katılıyorum=5” biçiminde 5’li likert tipinde derecelendirilmiş ve puanlandırılmıştır. Medeni haklar, siyasi haklar, sosyal haklar, haklar toplamı, medeni ödevler, siyasi ödevler, sosyal ödevler ve ödevler toplamı başlıkları altında sekiz alt boyuttan oluşan ölçek toplamda 57 maddedir. 57 maddeden 20’si ters maddedir. Yurttaşlık algısı ölçeğinin güvenilirlik analizi için kullanılan temel analiz Cronbach Alpha (α) değeri ,859 bulunmuştur.

3.4. Araştırma Süreci

Araştırma verilerinin toplanması, altı farklı devlet üniversitesinde öğrenime devam eden Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarına uygulanan ölçekle sağlanmıştır. Verilerin toplanma işlemi araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırma gurubunda bulunan öğrencilere araştırmanın amacı ile ilgili bilgiler verilmiş ve araştırma kapsamında uygulanan ölçme araçları gönüllü öğrencilere uygulanmıştır.

3.5. Veri Analizi

Toplanan veriler, SPSS istatistiksel paket programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Araştırma kapsamında verileri analiz etmede kullanılacak istatistiksel tekniklere karar vermek amacıyla normallik testi yapılmıştır. Normallik testleri birçok istatistiksel test için ön gerekliliktir. Yurttaşlık Algısı ölçeğine ilişkin normallik testi sonuçları skewness (çarpıklık) ve kurtosis (basıklık) değeri bulguları tablo 2' deki gibidir.

Tablo 2: Yurttaşlık Algısı Ölçeğine İlişkin Skewness (Çarpıklık) ve Kurtosis (Basıklık) Bulguları

	Skewness (Çarpıklık)	Kurtosis (Basıklık)
Cinsiyet	,262	-,1436
Sınıf	,187	1,170
Anne öğrenim durumu	1,130	,389
Baba öğrenim durumu	,684	-,259
Aile yerleşim yeri	-1,207	,015

Normallik testi sonuçlarına göre veriler normal dağılıma sahip olduğu için parametrik testler uygulanmıştır.

Bu analizde;

- 1) Cinsiyet değişkenine göre yurttaşlığı algılamada Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının görüşlerinin farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız gruplar için uygulanan “t-testi” ile,

2) Anne öğrenim durumu, baba öğrenim durumu, sınıf düzeyi, ailenin yaşadığı yerleşim birimi değişkenlerine göre Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının görüşlerinin farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü “Varyans” (ANOVA) analizi ile incelenmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın alt problemleri doğrultusunda ölçme aracından elde edilen bulgular tablolar eşliğinde yorumlanarak aktarılmıştır.

4.1. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algılarının Çeşitli Değişkenlere (Cinsiyet, Sınıf Düzeyi, Anne-Baba Öğrenim Durumu, Üniversiteye Gelmeden Önce Yaşadığı Yer,) Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

4.1.1. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algılarının Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algılarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla bağımsız örneklem t testi yapılmış ve elde edilen sonuçlar Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algılarının Cinsiyet Değişkenine Göre Karşılaştırılması

Boyutlar	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	Sd	T	P
1. Medeni (Kişisel) Haklar	Kadın	514	42.94	4.52	908	1,723	0,85
	Erkek	396	42.40	4.94			
2. Siyasi Haklar	Kadın	514	41.36	5.13	908	1,642	,101
	Erkek	396	40.77	5.58			
3. Sosyal Haklar	Kadın	514	42.15	5.74	908	1,475	,141
	Erkek	396	41.58	5.93			
4. Haklar Toplamı	Kadın	514	126.46	12.43	908	2,015	,044
	Erkek	396	124.76	12.90			
5. Medeni (Kişisel) Ödevler	Kadın	514	42.22	5.28	908	1,953	,051
	Erkek	396	41.51	5.75			
6. Siyasi Ödevler	Kadın	514	18.41	2.93	908	,809	,419
	Erkek	396	18.24	3.21			
7. Sosyal Ödevler	Kadın	514	42.52	5.92	908	2,747	,006
	Erkek	396	41.39	6.38			
8. Ödevler Toplamı	Kadın	514	103.16	11.47	908	2,513	,012
	Erkek	396	101.15	12.53			

p>.05

Tablo 3 incelendiğinde Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları Medeni (Kişisel) Haklar, Siyasi Haklar, Sosyal Haklar, Medeni (Kişisel) Ödevler, Siyasi Ödevler boyutlarında cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir. Başka bir deyişle, Medeni (Kişisel) Haklar, Siyasi Haklar, Sosyal Haklar, Medeni (Kişisel) Ödevler, Siyasi Ödevler boyutlarında Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları ortalamalarının birbirine çok yakın olduğu tespit edilmiştir. Bahsedilen boyutlarda katılımcıların erkek ya da kadın olmaları yurttaşlık algı düzeylerini etkilememektedir.

Ancak örnekleme katılan Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının cinsiyetlerine göre yurttaşlık algılarına ilişkin görüşleri arasında Haklar Toplamı, Sosyal Ödevler ve Ödevler Toplamı boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

4.1.2. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algılarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları sınıf düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını görmek amacıyla bağımsız örneklem için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. ANOVA testi sonucu Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algılarının Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Karşılaştırılması

		ANOVA					Anlamlı Farklılık
		Kareler		Kareler		P	
		Toplamı	df	Ortalaması	F		
Medeni (Kişisel) Haklar	Gruplar arası	62,093	3	20,698	,930	,426	
	Gruplar içi	20172,049	906	22,265			
	Toplam	20234,142	909				
Siyasi Haklar	Gruplar arası	103,048	3	34,349	1,205	,307	
	Gruplar içi	25829,182	906	28,509			
	Toplam	25932,230	909				
Sosyal Haklar	Gruplar arası	116,373	3	38,791	1,140	,332	
	Gruplar içi	30817,500	906	34,015			
	Toplam	30933,873	909				
Haklar Toplamı	Gruplar arası	557,043	3	185,681	1,158	,325	
	Gruplar içi	145221,370	906	160,288			
	Toplam	145778,413	909				
Medeni (Kişisel) Ödevler	Gruplar arası	84,935	3	28,312	,936	,423	
	Gruplar içi	27407,883	906	30,252			
	Toplam	27492,819	909				
Siyasi Ödevler	Gruplar arası	78,987	3	26,329	2,827	,114	
	Gruplar içi	8436,767	906	9,312			
	Toplam	8515,754	909				
Sosyal Ödevler	Gruplar arası	89,015	3	29,672	,785	,503	
	Gruplar içi	34255,060	906	37,809			
	Toplam	34344,076	909				
Görevler Toplamı	Gruplar arası	443,542	3	147,847	1,030	,379	
	Gruplar içi	130101,025	906	143,599			
	Toplam	130544,567	909				

Tablo 4 incelendiğinde yapılan analiz sonuçlarına göre Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları Medeni (Kişisel) Haklar, Siyasi Haklar, Sosyal Haklar,

Haklar Toplamı, Medeni (Kişisel) Ödevler, Siyasi Ödevler, Sosyal Ödevler ve Ödevler Toplamı boyutlarında sınıf düzeyine göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Başka bir ifadeyle, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları sınıf düzeylerine bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmemektedir. Ulaşılan bu bulgu sınıf düzeyinin Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları üzerinde etkisinin olmadığı şeklinde de yorumlanabilir.

Üniversitelerin eğitim fakültelerinin Sosyal Bilgiler Öğretmenliği programları ders içeriklerini incelediğimizde Vatandaşlık derslerinin programda yer aldığını görmekteyiz. Buna rağmen sınıf düzeyine göre karşılaştırıldığında Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algılarında anlamlı bir farklılık görülmemesi araştırmanın kayda değer sonuçlarından biridir.

4.1.3. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algılarının Anne Öğrenim Durumu Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algılarının anne öğrenim durumuna göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla bağımsız örneklem için tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. ANOVA sonucu Tablo 5’ te verilmiştir.

Tablo 5: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algılarının Anne Öğrenim Düzeylerine Göre Karşılaştırılması

		ANOVA					
		Kareler		Kareler		Anlamlı	
		Toplamı	df	Ortalaması	F	p	Farklılık
Medeni (Kişisel) Haklar	Gruplar arası	142,925	3	47,642	2,148	,093	
	Gruplar içi	20091,217	906	22,176			
	Toplam	20234,142	909				
Siyasi Haklar	Gruplar arası	36,561	3	12,187	,426	,734	
	Gruplar içi	25895,668	906	28,582			
	Toplam	25932,230	909				
Sosyal Haklar	Gruplar arası	196,133	3	65,378	1,927	,124	
	Gruplar içi	30737,739	906	33,927			
	Toplam	30933,873	909				
Haklar Toplamı	Gruplar arası	893,512	3	297,837	1,862	,134	
	Gruplar içi	144884,901	906	159,917			
	Toplam	145778,413	909				
Medeni (Kişisel) Ödevler	Gruplar arası	203,406	3	67,802	2,251	,081	
	Gruplar içi	27289,413	906	30,121			
	Toplam	27492,819	909				
Siyasi ödevler	Gruplar arası	128,748	3	42,916	4,636	,003	*2-4, 3-4
	Gruplar içi	8387,006	906	9,257			
	Toplam	8515,754	909				
Sosyal Ödevler	Gruplar arası	409,753	3	136,584	3,647	,012	
	Gruplar içi	33934,323	906	37,455			
	Toplam	34344,076	909				
Ödevler Toplamı	Gruplar arası	1874,478	3	624,826	4,400	,004	*2-4
	Gruplar içi	128670,089	906	142,020			
	Toplam	130544,567	909				

*1=İlköğretim, 2=Ortaöğretim, 3=Lise, 4=Üniversite

Yapılan analiz sonuçlarına göre Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları Medeni (Kişisel) Haklar, Siyasi Haklar, Sosyal Haklar, Haklar Toplamı ve Medeni (Kişisel) Ödevler boyutlarında anne öğrenim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Başka bir ifadeyle, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları bahsedilen boyutlarda anne öğrenim düzeylerine bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmemektedir. Ulaşılan bu bulgu söz edilen boyutlarda anne

öğrenim düzeyinin Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları üzerinde etkisinin olmadığı şeklinde de yorumlanabilir.

Tablo 5 incelendiğinde Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları anne öğrenim düzeyi değişkenine göre Siyasi Ödevler, Sosyal Ödevler ve Ödevler Toplamı boyutlarında anlamlı bir farklılık göstermektedir.

Yapılan analiz sonuçlarına göre Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları anne öğrenim düzeyine göre incelendiğinde Siyasi Ödevler, Sosyal Ödevler ve Ödevler Toplamı boyutlarında ortaöğretim ve üniversite arasında ortaöğretim lehine anlamlı bir farklılık çıkmaktadır. Lise ve üniversite arasında değerlendirildiğinde ise Siyasi Ödevler, Sosyal Ödevler Ve Ödevler Toplamı boyutlarında lise lehine anlamlı bir farklılık çıkmaktadır.

4.1.4. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algılarının Baba Öğrenim Durumu Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algılarının baba öğrenim durumuna göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla tek yönlü varyans (One Way ANOVA) analizi yapılmıştır. ANOVA sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algılarının Baba Öğrenim Düzeylerine Göre Karşılaştırılması

ANOVA						
		Kareler		Kareler		Anlamlı Farklılık
		Toplamı	df	Ortalaması	F	
Medeni (Kişisel) Haklar	Gruplar arası	34,170	3	11,390	,511	,675
	Gruplar içi	20199,972	906	22,296		
	Toplam	20234,142	909			
Siyasi Haklar	Gruplar arası	60,175	3	20,058	,702	,551
	Gruplar içi	25872,054	906	28,556		
	Toplam	25932,230	909			
Sosyal Haklar	Gruplar arası	112,002	3	37,334	1,097	,349
	Gruplar içi	30821,871	906	34,020		
	Toplam	30933,873	909			
Haklar toplamı	Gruplar arası	456,804	3	152,268	,949	,416
	Gruplar içi	145321,610	906	160,399		
	Toplam	145778,413	909			
Medeni (Kişisel) Ödevler	Gruplar arası	8,545	3	2,848	,094	,963
	Gruplar içi	27484,273	906	30,336		
	Toplam	27492,819	909			
Siyasi Ödevler	Gruplar arası	34,729	3	11,576	1,237	,295
	Gruplar içi	8481,025	906	9,361		
	Toplam	8515,754	909			
Sosyal Ödevler	Gruplar arası	186,652	3	62,217	1,650	,176
	Gruplar içi	34157,424	906	37,701		
	Toplam	34344,076	909			
Ödevler toplamı	Gruplar arası	438,448	3	146,149	1,018	,384
	Gruplar içi	130106,119	906	143,605		
	Toplam	130544,567	909			

p>.05

Yapılan analiz sonuçlarına göre Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları Medeni (Kişisel) Haklar, Siyasi Haklar, Sosyal Haklar, Haklar Toplamı ve Medeni (Kişisel) Ödevler, Siyasi Ödevler, Sosyal Ödevler ve Ödevler Toplamı boyutlarında baba öğrenim düzeyine göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Başka bir ifadeyle, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları bahsedilen boyutlarda baba öğrenim düzeylerine bağlı olarak anlamlı bir şekilde

değişmemektedir. Ulaşılan bu bulgu söz edilen boyutlarda baba öğrenim düzeyinin Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları üzerinde etkisinin olmadığı şeklinde de yorumlanabilir. Bu bulguya göre daha çok eğitilmiş ya da daha az eğitilmiş babaları olan katılımcılar benzer düzeyde yurttaşlık algısına sahiptir. Bir başka ifadeyle, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının baba öğrenim durumları yurttaşlık algılarını etkilememektedir.

4.1.5. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algılarının Yaşadıkları Yer Değişkenine Göre İncelenmesine İlişkin Bulgular

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algılarının geldikleri yere göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla One Way ANOVA testi yapılmıştır. ANOVA sonucu Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algılarının Yaşadıkları Yere Göre Karşılaştırılması

		ANOVA					
		Kareler		Kareler		Anlamlı	
		Ortalaması	df	Toplamı	F	p	Farklılık
Medeni (Kişisel) Haklar	Gruplar arası	85,074	4	21,268	,955	,431	
	Gruplar içi	20149,068	905	22,264			
	Toplam	20234,142	909				
Siyasi Haklar	Gruplar arası	137,173	4	34,293	1,203	,308	
	Gruplar içi	25795,056	905	28,503			
	Toplam	25932,230	909				
Sosyal Haklar	Gruplar arası	156,237	4	39,059	1,149	,332	
	Gruplar içi	30777,636	905	34,008			
	Toplam	30933,873	909				
Haklar Toplamı	Gruplar arası	602,422	4	150,606	,939	,441	
	Gruplar içi	145175,991	905	160,415			
	Toplam	145778,413	909				
Medeni (Kişisel) Ödevler	Gruplar arası	89,857	4	22,464	,742	,564	
	Gruplar içi	27402,962	905	30,280			
	Toplam	27492,819	909				
Siyasi ödevler	Gruplar arası	15,897	4	3,974	,423	,792	
	Gruplar içi	8499,857	905	9,392			
	Toplam	8515,754	909				
Sosyal Ödevler	Gruplar arası	25,068	4	6,267	,165	,956	
	Gruplar içi	34319,008	905	37,922			
	Toplam	34344,076	909				
Ödevler Toplamı	Gruplar arası	125,826	4	31,456	,218	,928	
	Gruplar içi	130418,741	905	144,109			
	Toplam	130544,567	909				

p>.05

Yapılan analiz sonuçlarına göre Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları Medeni (Kişisel) Haklar, Siyasi Haklar, Sosyal Haklar, Haklar Toplamı ve Medeni (Kişisel) Ödevler, Siyasi Ödevler, Sosyal Ödevler ve Ödevler Toplamı boyutlarında yaşadıkları yere göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Başka bir ifadeyle, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları bahsedilen boyutlarda yaşadıkları yere bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmemektedir.

Ulaşılan bu bulgu yaşadıkları yerin Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları üzerinde etkisinin olmadığı şeklinde de yorumlanabilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

SONUÇ

Gelecek nesillerin emanet edileceği öğretmen adaylarının bulunduğu üniversitelerde vatana faydalı olan bireyler yetiştirmek vazife edinilir. Bilhassa ‘Sosyal Bilgiler’ öğretiminin en önemli amacı etkili vatandaş yetiştirme, bu disiplinler arası dersin üç sacayağından birini oluşturmaktadır. Sosyal Bilgiler dersi adından da anlaşılabilirliği gibi bireylerde sosyal yönün gelişmesine, toplumsal konularda bireyin duyarlı ve bilinçli olmasına, bireyin dünyadan haberdar olmasına, iyi ve aktif vatandaş olmasına önem vermektedir (Bayır, 2016). Sosyal Bilgiler dersinin en önemli amaçlarından biri olan etkili vatandaş yetiştirme, bireylerin kendi kimlik ve kültürlerini öğrenerek iyi birer yurttaş olmalarına olanak sağlamaktadır. Sosyal Bilgiler öğretmen adayları da gelecek nesilleri etkin yurttaşlar olarak yetiştirme amaçları doğrultusunda emek vereceklerdir.

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algılarını ölçmek amacıyla Fırlalı Taşkın (2008) tarafından geliştirilen Yurttaşlık Algısı ölçeği kullanılmıştır. Yurttaşlık algılamaları toplam hak ve ödevler arasındaki ilişki yanında yurttaşlığın medeni, siyasi ve sosyal unsurları açısından da ölçülmeye çalışılmıştır.

Yurttaşlık hakları ölçeğinde medeni haklarla ilgili olarak 8 madde yer almaktadır: kanunlar karşısında eşit muamele hakkı (milletvekilleri ve kamu görevlerinin dokunulmazlık hakkı); ifade özgürlüğü; evlilikte edinilen malların eşler arasında eşit dağılımı; idam cezası (yaşama hakkı); her tür meslekte yükselmeye eşit olma hakkı;

yabancı göçmenlerin oturma ve çalışma hakkı; yurtiçinde göç etme hakkı ve iş hayatında kadın-erkek eşitliği.

Yurttaşlık ödevleri ölçeğinde yer alan 8 madde de şöyledir: başkalarının ifade özgürlüğüne saygı; iş ahlakı; başkalarının dini inançlarına saygı; trafik kurallarına uyma; genel aklar (yasalara uyma ödevi); vergi afları; polise yardımcı olma ve vergi ödeme. Medeni haklar ve medeni ödevlerin toplam skorlarına bakıldığında haklara, ödevlere kıyasla daha çok ağırlık verdiği görülmüş ve tüm örneklemin yurttaşlığın medeni unsurları itibariyle liberal yurttaşlık anlayışı benimsediği sonucuna varılmıştır.

Siyasi yurttaşlık hakları ölçekte şu 5 madde ile tanımlanmıştır: Mecliste siyasi temsil hakkı; kadınların partilerin karar alma organlarına katılma hakkı; çocuğuna istediği ismi verme hakkı; devletin uygulamalarından haberdar edilme hakkı ve Türkçe dışındaki anadillerde özel dersanelerde eğitim hakkı. Siyasi yurttaşlık ödevleri de 4 madde ile ifade edilmiştir: seçimlerde oy kullanma; bilinçli oy kullanma (siyasi parti başkanlarını dinleyip analiz etme); oy kullanmayanların cezalandırılması ve askerlik hizmeti (vicdani retçilerin haklı olup olmadığı).

Yurttaşlık hakları ölçeğinde yer alan sosyal haklar ise şu 7 madde ile tanımlanmıştır: devletin sağlık, eğitim, sosyal güvenlik, işsizlik sigortası, ucuz konut sağlaması; işçilerin toplu sözleşme, sendikalaşma ve grev hakları ile kamu yatırımlarının bölgelerarası eşitsizliği azaltacak şekilde dağıtılması. Sosyal ödevler de 8 madde ile ifade edilmiştir: ailelerin çocuklarına cinsiyet ayrımı yapmadan eğitim sağlaması; maddi durumu elverişli olan yurttaşların eğitime maddi destek vermeleri; kaçak elektrik kullanılmaması; yolsuzluğu önlemede devlete yardımcı olunması; altyapıyla ilgili sorunlardan yerel yönetimlerin haberdar edilmesi; gönüllü faaliyetlere katılarak daha az şanslı yurttaşlara yardımcı olunması ve işverenlerin işçilerinin sosyal sigorta primlerini yatırması.

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları yurttaşlık algısı ölçeği alt boyutlarına göre tek tek incelendiğinde; örnekleme katılan Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının cinsiyetlerine göre yurttaşlık algılarına ilişkin görüşleri arasında Haklar

Toplamı, Sosyal Ödevler ve Ödevler Toplamı boyutlarında anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Belirtilen boyutlarda kadınların yurttaşlık algıları erkeklere göre daha yüksek çıkmıştır. Yapılan çalışma sonucunun değerlendirilmesi aşamasında anlaşılıyor ki kadınların erkeklerden daha farklı hayat deneyimleri vardır. Özellikle doğup büyüdüğü ve yaşamaya devam ettikleri yurt onların yurtlarına karşı daha hassas tutum sergilemelerine sebep olabilir. Bu doğrultuda yurttaş haklarını ve görevlerini bilen kadınlar yetişmektedir. Günümüzde hızla artmakta olan kadına şiddet olayları düşünüldüğünde kadınların toplumsal hayatta daha güçlü durabilmesi için haklarının bilincinde olarak ve yurttaşlık ödevlerini yerine getirmekle kendilerini daha güvende hissettikleri varsayımına ulaşılabilir. Ayrıca ilk eğitim yuvasının aile hatta anne kucağı olduğu göz önünde bulundurulursa bu sonuç toplum adına önemli bir değerlendirme sayılabilir. Çiçek (2018)' in Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algılarının incelenmesi adlı çalışmasında öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algılarında çalışmamıza zıt olarak cinsiyete göre anlamlı farklılık bulunamamıştır.

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları sınıf düzeylerine bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmemektedir. Ulaşılan bu bulgu sınıf düzeyinin Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları üzerinde etkisinin olmadığı şeklinde de yorumlanabilir. Öğretmen adaylarının eğitimin başlangıç noktasını oluşturan ailede, temel ve ortaöğretimde vatandaşlıkla ilgili bilgiler ve dersler almaları, üniversite yaşamları boyunca edindikleri bilgi ve beceriler yurttaşlık algılarının sınıf düzeyine göre farklılık göstermediği ve sınıf düzeyine göre değişmediği sonucuna ulaşılmıştır. Üniversitelerin Sosyal Bilgiler öğretmenliği ders programları içeriklerini incelediğimizde Vatandaşlık derslerine programda yer verildiğini görürüz. Sınıf düzeyine göre karşılaştırıldığında Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algılarında farklılık gözlenmiyorsa Vatandaşlık derslerinin yeterince etkili olmadığı sonucuna ulaşabiliriz. Çiçek (2018)' in çalışmasında da sınıf düzeyine bağlı olarak adayların algılarının değişmediği sonucuna ulaştığını görürüz. Çiçek (2018) 'in çalışması araştırmamızın bu sonucunu destekler yönde bulgular taşımaktadır.

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları anne öğrenim düzeyi değişkenine göre Siyasi Ödevler, Sosyal Ödevler ve Ödevler Toplamı boyutlarında

anlamli bir farklılık göstermektedir. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları anne öğrenim düzeyine göre incelendiğinde Siyasi Ödevler, Sosyal Ödevler Ve Ödevler Toplamı boyutlarında ortaöğretim ve üniversite arasında ortaöğretim lehine anlamli bir farklılık çıkmaktadır. Lise ve üniversite arasında değerlendirildiğinde ise Siyasi Ödevler, Sosyal Ödevler ve Ödevler Toplamı boyutlarında lise lehine anlamli bir farklılık çıkmaktadır. Bulunan sonuçlara göre çok eğitilmiş veya az eğitilmiş anneye sahip olmanın katılımcının yurttaşlık algısını değiştirdiği görülmüştür. Bu durumu annenin kendini iyi bir yurttaş olarak yetiştirmesi ve kendi yurttaşlık anlayışını çocuklarına aşılması olarak değerlendirmek mümkündür. Enteresan olan ortaöğretim ve lise mezunu olan annelerin yurttaşlık algılarının üniversite mezunu olan annelere göre daha yüksek çıkmasıdır. Araştırmamızın sonucu Çiçek (2018)' in bulgularıyla zıtlık göstermektedir. Çiçek (2018) yaptığı araştırmada anne öğrenim düzeyinin iyi vatandaşlık algısı üzerinde etkisi olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları baba öğrenim düzeyi değişkenine göre değişmemektedir. Bu bulguya göre daha çok eğitilmiş ya da daha az eğitilmiş babaları olan katılımcılar benzer düzeyde yurttaşlık algısına sahiptir. Bir başka ifadeyle, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının baba öğrenim durumları yurttaşlık algılarını etkilememektedir. Bu bulgu Çiçek (2018)' in çalışması araştırmamızın bu sonucunu destekler yönde bulgular taşımaktadır.

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları incelenen tüm boyutlarda yaşadıkları yere bağlı olarak anlamli bir şekilde değişmemektedir. Ulaşılan bu bulgu yaşadıkları yerin Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları üzerinde etkisinin olmadığı şeklinde de yorumlanabilir. İlde yaşayan katılımcı ile köyde yaşayan katılımcının yurttaşlık algılarının farklılık göstermediği görülmüştür.

Araştırmanın sonuçlarına benzer yönde Çiçek (2008)'in Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algılarının incelenmesi adlı çalışmasında öğretmen adaylarının iyi vatandaşlık algılarının sınıf düzeyi, ailenin yaşadığı yer ve baba öğrenim durumu değişkenlerine göre incelediğinde çalışmamızla paralel sonuçlara

ulaştığını görmekteyiz. Cinsiyet ve anne öğrenim durumu değişkenlerinde ise çalışmamızla uyumlu olmayan sonuçlara rastlanmıştır.

Literatürdeki ilgili çalışmalara baktığımızda Ersoy ve Öztürk (2015)'ün yaptığı araştırma, çalışmamızın sonucumuzla benzer bulgular taşımaktadır. Ersoy ve Öztürk, öğretmen adaylarının vatanseverlik algısı üzerinde ailelerinin ve sosyal çevrelerinin etkili olduğunu vurgulamışlardır.

Araştırmanın sonuçlarına benzer yönde ayrıca, Sağlam (2011) da öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeylerini incelediği çalışmasında, Sosyal Bilgiler ve sınıf öğretmeni adaylarının etkili vatandaşlık düzeylerini yüksek olarak tespit etmiştir. İlgili çalışmada ayrıca cinsiyet ve yaşadığı yer değişkenlerine göre de adayların yeterliklerinin farklılaşmamasını çalışmamız sonuçlarına paralel olarak değerlendirmek mümkündür.

Toplam hak ve ödevler arasındaki ilişki açısından ele alındığında ise, genel yurttaşlık algılamasının tüm örneklem grupları açısından hak ağırlıklı olduğu, tüm grupların liberal yurttaşlık anlayışını benimsediği gözlenmiştir. Sonuç olarak, çalışmanın bulgusu şu şekilde ifade edilebilir. İlk olarak, toplam hak ve ödevler açısından genel yurttaşlık algılamasına bakıldığında tüm yurttaşlar hak ağırlıklı liberal yurttaşlık anlayışını benimsemektedir.

Yeşilbursa (2015)' nin Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algıları adlı çalışmasına baktığımızda Yeşilbursa' nin ulaştığı sonuç öğretmen adaylarının algılarının geleneksel vatandaşlık tipine uygun olduğudur. Çalışmamızda ise Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının hak temelli yani liberal yurttaşlık anlayışını benimsediklerini görmekteyiz. Geleneksel vatandaşlık tanımı, küresel gelişmelerin yaşandığı bir dönemde yeterli değildir. Haklarının bilincinde olan ve bu şekilde gelişmelere açık olan yurttaşlar yetiştirmek hedef olmalıdır.

Bakioğlu ve Kurt (2009) öğretmenlerin görev odaklı edilgen vatandaşlık algısına sahip olduklarını saptamıştır. Çalışmamızda ise öğretmen adaylarının hak odaklı yurttaşlık algısına sahip olduğunu görmekteyiz.

Bu çalışmanın yanı sıra çalışmamız sonuçlarına zıt olarak Yiğit (2017)'in Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının Türk vatandaşlığına yönelik bakış açılarını ve vatandaşlık algılarını belirlemeyi amaçladığı çalışmasında sorumluluk temelli vatandaşlık anlayışı sonucuna ulaştığını görmekteyiz.

Yurttaşlık bilincinin ölçüldüğü diğer bir çalışmada Şahbudak (2010)'a ait olan Yurttaşlık Bilinci (C.Ü. Öğretim Üyeleri Örneğinde) adlı çalışmadır. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Öğretim üyelerinin yurttaşlık hak ve sorumluluklarını ne kadar bilip benimsediklerine dair yapılan bu çalışmada, öğretim üyelerinin genelinde yurttaşlık bilincinin yüksek olduğu görülmektedir. Bütün bunlara rağmen, üniversitede görev yapan öğretim üyelerinin, az da olsa bir kısmının etraflarıyla ilgilenmediklerini, üniversiteyi sadece derslerden ve binalardan ibaret gördüklerini söylemek abartılı bir ifade olmayacaktır.

ÖNERİLER

Araştırma sonuçları göz önünde bulundurulduğunda yapılacak öneriler şu şekilde ifade edilebilir:

1. Bu çalışmanın Türkiye'deki üniversitelerin eğitim fakültelerinde yer alan Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalı programında öğrenim gören diğer öğretmen adaylarını kapsayacak şekilde yapılması önerilebilir.
2. Üniversitelerin eğitim fakülteleri programları ders içeriklerinde yurttaşlık kavramına daha fazla yer verilmesi önerilebilir.
3. Üniversitelerin gelecek nesillerin emanet edileceği öğretmenlerin yetiştirildiği eğitim fakültelerinde programlarda bulunan ders içeriklerinde Vatandaşlık ders saatlerinin artırılması önerilebilir.
4. Öğretmen adaylarının yurttaşlık algılarını geliştirmek ve yurtlarını benimsemeleri adına ders içinde veya ders dışında etkinlikler düzenlenmesi önerilebilir.
5. Yurttaşlık ile ilgili özel ve önemli günler atlanmamalı, bu günlerin öğretmen adayları için anlamlı hale getirilmesi önerilebilir.
6. Yurt içinde ve yurt dışında veya okul içinde ve okul dışında kısacası öğretmen adayının bulunacağı her çevre dahil olmak üzere yurt ve yurttaşlıkla ilgili yaşanan olaylardan faydalanılarak öğrencilere yorum yapma, fikir sunma, görüş bildirme fırsatı verilmesi önerilebilir.
7. Yurttaşlık kavramı öğretilirken tarihten yararlanılması ve tarihten örnekler verilmesi önerilebilir.
8. Yurttaşlık algısını belirlemeye yönelik yapılan nitel ve nicel çalışmaların artırılması ve anne gelir düzeyi, baba gelir düzeyi, kardeş sayısı, anne yaşı, baba yaşı, anne mesleği, baba mesleği, genel akademik not ortalaması gibi farklı değişkenler açısından karşılaştırılması önerilebilir.

9. Üniversitelerin eğitim fakülteleri Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalı programlarında ders içeriklerinde yer alan Vatandaşlık dersinin daha etkili olacak şekilde düzenlenmesi önerilebilir.
10. Yurttaşlık algısına yönelik, eğitim fakültelerinin farklı bölümlerinde (farklı örneklemelere) uygulamalar önerilebilir.
11. Öğrencilerin yurttaşlık algı düzeylerinin kitap okuma, internet kullanımı, süreli yayın takibi gibi değişkenlere göre incelenmesi önerilebilir.
12. Aile, okul ve çevre faktörlerinin yurttaş yetiştirme görevini üstlendiği görülmektedir. Bu faktörlerin yurttaş yetiştirmedeki etkilerini ortaya koymayı amaçlayan nitel çalışmalar önerilebilir.
13. Eğitim ve öğretim hizmetlerinin merkezinde yer alan öğretmenlerin yurttaşlık algılarının belirlenmesi amacıyla araştırmalar yapılması önerilebilir.
14. Anne ve babalar yurttaşlık konusunda uzmanlar ve öğretmenler tarafından bilgilendirilebilir, ebeveynlere yönelik eğitim çalışmaları düzenlenmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

Acun İ, Demir M, Göz N.L. (2010) Öğretmen adaylarının vatandaşlık yeterlilikleri ile eleştirel düşünme becerileri arasındaki ilişki. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 107-123.

Ağaoğulları MA (2000) *Kent devletinden İmparatorluğa* (İmge Kitabevi Yayınları, Ankara).

Akçam T (1997) “*Hızla Türkleşiyoruz*”, Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik, Haz. N Bilgin, (Bağlam Yayıncılık, İstanbul) s. 145-146.

ATAOF (2019). *Duyum ve Algı Kavramları*, <https://www.ataof.edu.tr/Dosyalar/CocukPsikolojisiVeRuhSagligi.pdf> (10 Temmuz 2019).

Aybay R (2008) *Vatandaşlık Hukuku* (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul).

Bakioğlu A, Kurt T (2009). Öğretmenlerin demokrasi, vatandaşlık ve vatanseverlik algılarının nitel olarak incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 29, 19- 39.

Bayır Ö G (2016) Nitelikli toplumları oluşturmada sosyal bilgiler dersinin rolü: sınıf öğretmeni adaylarının görüşleri. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 7(4), 493-520.

Batum S (1998) “Devlet Toplum İlişkileri Çerçevesinde Cumhuriyet Dönemi Anayasaları”, *75 Yılda Tebaadan Yurttaş’ a Doğru*, ed. Artun Ünsal (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul).

- Bilmez N (2018) Osmanlı Devleti'nde İnsan Hakları Alanında Yaşanan Dönüşüm Üzerine Bir Değerlendirme. *Social Science Development Journal*. Vol 3/ Issue 9 / pp:146-156
- Çiçek S (2008) Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İyi Vatandaşlık Algılarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim Ana Bilim Dalı, Antalya.
- Demir G Y (2010) Türk Tarih Tezi ile Türk Dil Tezinin Kavşağında Güneş- Dil Teorisi. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 11, Sayı: 19, 2010/2.
- Doğanay A (2002) *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. (Ed: Öztürk C, Dilek D) Pegem Yayınları Ankara.
- Er H, Ünal F, Özmen C (2013) 8. Sınıf Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi Dersinin 4. Sınıfa Alınmasına İlişkin Görüşler Üzerine Bir Araştırma. *International Journal of Social Science*, 6(8), 179-196
- Eyüboğlu E (1998) “' Dar Zamanlar' Cumhuriyeti'nde 'Ölmeye Yatmak'”, *75 Yılda Tebaa' dan Yurttaş' a Doğru*”, ed. Artun Ünsal (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul) s.49-66.
- Göğer E (1972) *Türk Tabiiyet Hukuku* (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara)
- Gözler K (2007) *Türk Anayasa Hukuku* (Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa).
- Güzel Polat E (2011) Osmanlı'dan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı. *Ankara barosu dergisi*, 69 Sayı: 3 s.127.
- Hablemitoğlu Ş Özmete E (2012) Etkili vatandaşlık eğitimi için bir öneri. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3).
- İçduygu A (2005) “The International Migration and Citizenship Debate in Turkey: The Individual Level of Analysis” in E.F. Keyman and A. İçduygu (eds), *Citizenship in a Global World: European Questions and Turkish Experiences*, London and New York: Routledge, pp.196-216.

- İnce B (2012) Citizenship education in Turkey: inclusive or exclusive. *Oxford Review of Education*. 38(2), 115-131.
- Kadioğlu A (2008) “Türkiye’de Vatandaşlığın Anatomisi”, A Kadioğlu (Der.), *Vatandaşlığın Dönüşümü: Üyelikten Haklara*, (Metis Yayınları, İstanbul) s. 167-184.
- Kan Ç (2009) Sosyal Bilgiler Eğitiminde Küresel Vatandaşlık. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26, 25-30.
- Kara C, Topkaya Y, Şimşek U (2012) Aktif vatandaşlık eğitiminin sosyal bilgiler programındaki yeri. *Zeitschrift Für Die Welt Der Türken*, 4(3), 147 -159.
- Karasar N (2005) *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (Nobel Yayın Dağıtım, Ankara).
- Keyman F, İçduygu A (2009) “Vatandaşlık, Kimlik ve Türkiye’de Demokrasi Sorunu,” *Küreselleşme, Avrupalılaşıma ve Türkiye’de Vatandaşlık*, (İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul)
- Kılıç Oğuz A (2007) *Fedakar Eş- Fedakar Yurttaş* (Kitap Yayınevi, İstanbul).
- Köksal H (2007) İlk Çağda Vatandaşlık Eğitimi Olarak Tarih Öğretimi. *Kastamonu Eğitim Dergisi* 15(1), 271- 278
- MEB (2005a). *4. Ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Programı* (MEB Yayınları, Ankara)
- MEB (2005b). *6. Ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Programı* (MEB Yayınları, Ankara).
- Merey Z, Karatekin K, Kuş Z (2012) İlköğretimde Vatandaşlık Eğitimi: Karşılaştırmalı kuramsal bir çalışma. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 32 (3), 795-821.
- Nalbant F (2014) Türkiye’de Vatandaşlık Anlayışının Gelişimi - III. *Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı – I*, ed: Kayar N, Güneş Ü. (Sakarya Üniversitesi Basımevi Müdürlüğü, Sakarya). 15-18 Mayıs.
- Özgişi T (2009) Milliyetçilik ve Vatandaşlık Olgusunun Türk Anayasalarına Yansıması. *Türkoloji Kültürü Dergisi*, C:II No: 4 s. 83-103.
- Sağlam H İ (2011) Öğretmen adaylarının etkili vatandaşlık yeterlik düzeyleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 39-50.

- Sarıbay A Y (1992) *Siyasal Sosyoloji* (Gündoğan Yayınları, Ankara).
- Sarıbay A Y (2002) “*Postmodern Kapitalizm Olarak Globalizm ve 1980’ler Türk Modernitesi*”, *Liberalizm, Devlet, Hegemonya, der. E. Fuat Keyman* (Everest Yayınları, İstanbul).
- Serbestoğlu İ (2011) Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu, *OTAM*, 29/ Bahar
- Seviğ M R, Seviğ V R (1967) Devletler Hususî Hukuku (Giriş- Vatandaşlık), (İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul). ,s.55.
- Som İ, Karataş H (2015) Türkiye’de Vatandaşlık Eğitimi Üzerine Bir İnceleme. *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 33-50
- Somel S A (1997) Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türk Kimliği, *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*, yay. Haz. Nuri Bilgin, (Bağlam Yayınları, İstanbul). s.71-83
- Şahbudak E, (2010) Yurttaşlık Bilinci: C.Ü. Öğretim Üyeleri Örneğinde. Doktora Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- Şahbudak E, Ayan S (2011) Akademik Camiada Yurttaşlık Algısı ve Bilinci: CÜ Öğretim Üyeleri Örneğinde. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2011, cilt: 35,(2).
- Şahin A (2007) “Osmanlı İmparatorluğu’nun Anayasal Belgelerinde Dillendirilen Haklar ve Özgürlüklerin Belirginleştirilmesi”, *Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*, Sayı: 60, <http://www.e-akademi.org/incele>.
- Şimşek U, Tıkman F, Yıldırım E. Şentürk M (2017) Sosyal Bilgiler ve Sınıf Eğitimi Öğretmen Adaylarının Gözünden Vatandaşlık Eğitimi: Nitel Bir Çalışma. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* 32, 913-925.
- Şit B (2008) Modern vatandaşlık kavramına bir bakış. *TBB Dergisi*, 76, s.64-82.
- Türk Dil Kurumu (TDK) (2019). Öğretmen. <http://sozluk.gov.tr/> (10 Temmuz 2019)
- Türk Dil Kurumu (TDK) (2019). Hak. <http://sozluk.gov.tr/> (10 Temmuz 2019)

- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (2019).
https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf Kanun No.: 2709 Kabul Tarihi: 7.11.1982 Başlangıç (Değişik: 23/7/1995-4121/1 md.) (15 Ağustos 2019)
- Topkaya Y (2016). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Değer Aktarım Yaklaşımları Hakkındaki Görüşlerine Ait Nitel Bir Çalışma. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi* 17(1), 637-652.
- Toprak Z (1988) “80. Yıldönümünde ‘Hürriyetin İlanı’ (1908) ve Rehber-i İttihad”, *Toplum ve Bilim* S. 42, Yaz.
- Ünsal A (Der.) (1998) *75 Yılda Tebaa’dan Yurttaş’a Doğru* (Tarih Vakfı, İstanbul).
- Ünsal A (1998) “Yurttaşlık Anlayışının Gelişimi”, *75 Yılda Tebaa’dan Yurttaş’a Doğru*, ed. Artun Ünsal (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul) s.4-5.
- Üstel F (1999) *Yurttaşlık ve demokrasi* (Dost Yayınları, Ankara).
- Üstel F (2004) *Makbul Vatandaşın Peşinde* (İletişim Yayınları, İstanbul).
- Yeşilbursa C C (2015) Turkish pre-service social studies teachers’ perceptions of “good” citizenship. *Educational Research and Reviews*, 10(5), 634-640.
- Yıldız A (2007) “*Ne Mutlu Türküm Diyebilene*” *Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)* (İletişim Yayınları, İstanbul) s. 160.
- Yiğit E Ö (2017) Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının gözünden vatandaşlık ve Türk vatandaşlığı. *İlköğretim Online*, 16(2), 406-427.

Ek 1. Yurttaşlık Algısı Ölçeği

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ YURTTAŞLIK ALGILARI

Değerlendirme:

Sizden katılmaya istediğiniz Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Yurttaşlık Algıları anketi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilgiler Eğitimi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalında Yüksek Lisans öğrencisi olan Çarlık KESENİ tarafından, Dr. Öğretim Görevlisi Banu ÇİFTÇİ ile bu çerçevede gerçekleştirilen yurttaşlık algıları üzerine yapılmıştır.

Bu anket, yurttaşlık kavramına Sosyal Bilgiler Öğretmen adayları açısından yaklaşımda ve Sosyal Bilgiler Öğretmen adaylarının yurttaşlık algıları ve değerleri çerçevesinde nasıl algılandığına değinmeyi amaçlamaktadır. Adayların görüşleri, yüksek lisans öğrencisi olarak bir yurttaşlık algısına sahip olmalarının ayrıca konularına değinmek için değerlendirilmiştir.

Aşağıdaki sorular ilgili değere göre cevaplandırılarak, soruların doğru ve yanlış olduğunu belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Cevaplarınızı yalnızca bir kez işaretleyiniz. Soruların doğru ve yanlış olduğunu belirlemek için soruların altına yazarak okutulan anket kendinize en uygun olan cevabı işaretleyiniz. Soruların doğru ve yanlış olduğunu belirlemek için soruların altına yazarak okutulan anket kendinize en uygun olan cevabı işaretleyiniz. Soruların doğru ve yanlış olduğunu belirlemek için soruların altına yazarak okutulan anket kendinize en uygun olan cevabı işaretleyiniz.

		Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılmıyorum Ne Katılmıyorum Değil	Biraz Katılmıyorum	Tamamen Katılmıyorum
Cinsiyet	01. Kemerler bağlarken tüm yurttaşları eğitir.	A	B	C	D	E
☐ Kadın	02. Milletvekili ve bazı kamu görevlilerinin dokunulmazlık hakkı olmalıdır.	A	B	C	D	E
☐ Erkek	03. İnançları her konuda fikirlerini özgürce ifade etmeleri sakıncalıdır.	A	B	C	D	E
	04. Vatandaşlığın güvenliği sağlamak devletin temel görevidir.	A	B	C	D	E
	05. Eylemlerle edinilen mal varlıklarında kadriye emelinin en azından hak sahibi olması çok doğru bir uygulamadır.	A	B	C	D	E
	06. İdam cezasının kaldırılması doğru buluyorum.	A	B	C	D	E
Sınıf düzeyiniz	07. Türkiye'de yaşayan her vatandaş devletin üst kademesi ile doğrudan ilişki içinde her türlü meselede yükselme şansına sahip olmalıdır.	A	B	C	D	E
☐ 1.sınıf	08. Türkiye'de yaşayan yabancı göçmenlere karşı sert tedbirler alınmalıdır.	A	B	C	D	E
☐ 2.sınıf	09. İstanbul gibi büyük metropollerde diğer illerden yapılan göçlere sınırlandırma getirilmelidir.	A	B	C	D	E
☐ 3.sınıf	10. İş yapmada kadın ve erkek her konuda eşit haklara sahip olmalıdır.	A	B	C	D	E
☐ 4.sınıf	11. Özel hayatın gizliliğini koruma hakkına saygı duyulmayan televizyon programlarını varlığını sürdürmemelidir.	A	B	C	D	E
	12. Tüm yurttaşlar terörle mücadele etmelidir.	A	B	C	D	E
Alienizin yaşadığı yerleşim birimi	13. Bıyık partilere üye olmayan hiçbir faydası yoktur.	A	B	C	D	E
☐ Köy	14. Milletvekili olmak isteyen herkesin eşit oranda seçime hakkı olmalıdır.	A	B	C	D	E
☐ Kasaba	15. Siyasi partilerin karar alma organlarında belli sayıda kadın partli bulunmasına özen gösterilmelidir.	A	B	C	D	E
☐ Belde	16. Sığınmacılara mülteciler statüsü verilmemesi doğru bir uygulamadır.	A	B	C	D	E
☐ İlçe	17. Toplumun sorunlarına çözüm getirebilenlerin tek yolu aktif olarak siyasete uğramaktır.	A	B	C	D	E
☐ İl	18. Çocukta koyulacak sınırlar devletin kurullarına göre belirlenmelidir.	A	B	C	D	E
	19. Devletin her alandaki uygulamalarından vatandaşın haberi olması, bilgilendirilmesi şarttır.	A	B	C	D	E
	20. Türkiye'deki ana dillerde özel dershanelerde eğitim hakkı olmalıdır.	A	B	C	D	E
Annelerinizin eğitim durumu	21. Görsel duyarlılığına göre okuma kitaplarını doğru yerlere konulmalıdır.	A	B	C	D	E
☐ İlköğretim	22. Protestsız gösteriler ve yürüyüşler için sızma çözüm getirilmemesi doğrudur.	A	B	C	D	E
☐ Ortaöğretim	23. Devletin sağlık kurumlarından tüm yurttaşları ücretsiz olarak faydalanabilmelidir.	A	B	C	D	E
☐ Lise	24. Devlet yalnızca sosyal güvencesi olan yurttaşlara ücretsiz sağlık hizmetleri vermelidir.	A	B	C	D	E
☐ Üniversite	25. Eğilimsiz tüm kademe için ücretsiz olmalıdır.	A	B	C	D	E
☐ Yüksek Lisans	26. Tüm yurttaşlara eşit eğitim fırsatı verilmelidir.	A	B	C	D	E
☐ Doktora	27. Devletin eğitim kurumları yeterli olduğu için özel okullara ihtiyaç yoktur.	A	B	C	D	E
	28. Vatandaşların sağlık ve emeklilik konularında sosyal güvencesiyle katılmaları sağlamak devletin temel görevidir.	A	B	C	D	E
	29. Devlet işsizlik sigortası sağlamak zorunda değildir.	A	B	C	D	E
	30. Devlet yurttaşlarına uzatılabilecek konularda sağlanmakta yükümlüdür.	A	B	C	D	E
İhtiyaçlarınızın eğitim durumu	31. Tüm kesimlerde çalışanların toplu sözleşme, sendikalaşma ve grev hakkı olmalıdır.	A	B	C	D	E
☐ İlköğretim	32. Kamu yatırımlarının dağılımı bölgeler arası eşitsizliği gidermek yetkide olmalıdır.	A	B	C	D	E
☐ Ortaöğretim	33. Bireylerin birbirlerinin haklarına saygı göstermesi en temel yurttaşlık görevidir.	A	B	C	D	E
☐ Lise	34. Farklı fikirleri de dışı başkalarının düşüncelerini özgürce ifade etmelerini desteklerim.	A	B	C	D	E
☐ Üniversite	35. İşini düşünür ve iyi bir şekilde yapmanın ülke refahına önemli katkısı olacaktır inanırım.	A	B	C	D	E
☐ Yüksek Lisans	36. Kurumların farklı bir öbeye mensup olması beni rahatsız etmez.	A	B	C	D	E
☐ Doktora	37. Yıl boş olduğunda kimisi işiata geçerin.	A	B	C	D	E
	38. Devletin sık at çıkarması, yasaların getirdiği cezaların caydırıcı özelliğini ortadan kaldıracağı için sakıncalıdır.	A	B	C	D	E
	39. Vergi affı uygulamaları doğru değildir.	A	B	C	D	E
	40. Asayişle ilgili bir sorunda karşılaştığımda hemen polisi arırım.	A	B	C	D	E
	41. Ülkede huzuru sağlamak için polis yardımına başvurmak ve işbirliği yapmak yurttaşlık görevidir.	A	B	C	D	E
	42. Vergi ödememek topluma karşı bir suçtur.	A	B	C	D	E
	43. Seçimlerde oyunu kullanırım.	A	B	C	D	E
	44. Oyumu vermeyi düşündüğüm parti başkanının açıklamalarını okuma dinler, analiz ederim.	A	B	C	D	E
	45. Oy kullanmayanlar cezalandırılmamalıdır.	A	B	C	D	E
	46. Toplu gösteriler ve yürüyüşlere katılanlar devlete karşı iyi niyetli yurttaşlar değildir.	A	B	C	D	E
	47. Askerlik yapmayı ilke olarak reddetmelerini (yürütme retçileri) hakkı sebepleri olabilir.	A	B	C	D	E
	48. Koruyucu sağlık tedbirlerine uymaya özen göstermek bir yurttaşlık görevidir.	A	B	C	D	E
	49. Sokakta yürürken etrafı göz kuzusu bulamazsam elimdeki çöpün yemi atmamda bir sakınca yoktur.	A	B	C	D	E
	50. Erkek çocuğün eğitimi olması kız çocuğün eğitimi olmasından her zaman daha iyidir.	A	B	C	D	E
	51. Çocuğün ilköğretim okullarına gitmemeyen ailelere para cezası uygulanması gerektirir.	A	B	C	D	E
	52. Maddi durumu elverişli tüm yurttaşların temel eğitime destek kampanyalarına katılarak devlete yardımcı olmaları şarttır.	A	B	C	D	E
	53. İşveren, çalışanların sigorta primlerini yatırmaya hakkı rededilebilir.	A	B	C	D	E
	54. Kaçak elektrik kullanmak suç olmalıdır.	A	B	C	D	E
	55. Yolsuzluktan ölmek yalnız devletin değil, yurttaşların da sorumluluğundadır.	A	B	C	D	E
	56. Mahallemde yoldu çukur varsa / su borusu patlarsa belediyeye haber veririm.	A	B	C	D	E
	57. Benden daha az yaşlı olanlara gönüllü öğretmenlik / öğretmenlik gibi faaliyetlerde yardımcı olmaya çalışırım.	A	B	C	D	E

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Şahika EVLER

Uyruğu: T. C.

Doğum Yeri: Kayseri

Doğum Tarihi: 30.08.1993

Telefon: 0 553 571 09 13

E-posta: shk.ksnc@gmail.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Lisans	Aksaray Üniversitesi	2016
Yüksek Lisans	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi	2019

YABANCI DİL

İngilizce